

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 8 (674)

2009 m. balandžio 18 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

9

Vytautas ČESNULIS

Kunigas
Petras
Kraujalis ir
Trakai

„Vorutos“ skaitytojų dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2009 metams.

Galima „Vorutą“ užsiprenumeruoti ir internetu, adresu: www.post.lt

Prenumeratos kaina:

1 mėn.	3,00 Lt
3 mėn.	9,00 Lt
6 mėn.	18,00 Lt
8 mėn.	24,00 Lt

Taip pat galima užsiprenumeruoti ir elektroninį laikraščio „Voruta“ variantą. Reikia atsiųsti prašymą į „Vorutos“ redakciją el. paštu, adresu: vorutosfondas@voruta.lt.

Laikraštis bus išsiųstas el. paštu nurodytu adresu. Kaina kaip ir prenumeratos pašte.

„Vorutos“ administracija

Prezidentas Valdas Adamkus Čekijoje

Prezidentas V. Adamkus tarptautinėje istorikų konferencijoje Prahoje pabrėžė tikintis, kad Lietuva ir Čekija niekada nebesileis būti pavergtos ar užgautos

Prezidentas Valdas Adamkus bei Čekijos Respublikos Prezidentas Václavas Klausas atiduoda pagarbą Garbės sargybai per sutikimą Prahos hrade

Balandžio 9-10 d. Lietuvos Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus su valstybiniu vizitu lankėsi Čekijos Respublikoje. Mūsų Prezidentas susitiko su Čekijos Prezidentu Václavu Klausu, Senato pirmininku Pržemysl Sobotka, Parlamento Atstovų rūmų pirmininku Miroslavu Vlčeku ir premjeru Mireku Topolaneku. Prahoje Prezidentas surengė verslo pusryčius su Čekijos investavusių stambiausių automobilių gamintojų ir pramonės atstovais, bankų, Lietuvos verslo bei Čekijos valstybinės investicijų agentūros „Czechinvest“ Čekijos vadovais.

Prezidentas dalyvavo Čekijos ir Lietuvos istorikų konferencijoje. Jo kalbą spausdiname „Vorutos“ penktame puslapyje.

Garbės sargyba, pasitinkanti Lietuvos Respublikos Prezidentą Valdą Adamką

Prezidentas padėjo vainiką žuvusiems už Čekijos laisvę Emauzų memorialė
Nukelta į 5 p.

„Gyvenu Lietuva ir Lietuvai“

Aušra KUSAITĖ, Vilnius

Iš kairės: LR Seimo narys Gintaras Songaila ir akad. prof. Zigmas Zinkevičius su žmona Regina

Nukelta į 6 p.

Valstybinė siena perskyrė Norviliškių parapiją

Vladas KASPERAVIČIUS, Šalčininkai

Šimet sieną akylai stebėjo rūstūs pareigūnai

Nukelta į 15 p.

Ir faktų diktatas, ir vaizduotės laisvė

Astrida PETRAITYTĖ, Paulius PETRAITIS, Vilnius

Galbūt knygotyros specialistams, bibliotekininkams ir kitiems **prof. Domo Kauno** veiklos baro bendradarbiams, idėmiai sekantiems savojo „metro“ raišką viešumoje, metų pradžioje spėjęs pasirodyti solidus leidinys „**Knygos kultūra ir kūrėjas**“* tik primins jau vienur ar kitur (pavyzdžiui, mokslinės konferencijos pranešimų rinkiniuose) skaitytas medžiagas. Vis dėlto daugeliui „eilinių“ skaitytojų šis straipsnių rinkinys bus tiesiog nauja knyga, iš kurios tikimasi būtent knygos teikiamo malonumo bei naudos.

Nesiekiamo „recenzuoti“ leidinio, įvertinti jo vietos ir reikšmės lietuviškajai knygotyrai ar apskritai kultūrai. Mūsų interesai siaurai „klaniniai“ – žvelgėme Mažosios Lietuvos gerbėjų akimis ir, versdami knygą puslapis po puslapio, „lenkėme pirštus“, kiek, kas ir kaip jame bylojama apie šį kraštą. O egoistiškam mūsų džiaugsmui nebuvo galo – ši knyga, galima sakyti, yra būtent apie Mažosios Lietuvos knygos kultūrą ir kūrėjus! Juk net greta jos metrikos pateiktoje anotacijoje skelbiama: „Veikalas yra skirtas lietuviškos spaudos raidos XIX-XX amžiaus pirmojoje pusėje tradicijų ir istoriografijos analizei. Svarbiausias tyrimo objektas – Mažosios Lietuvos lietuvių lietuviškoji knyga ir periodika, spaudos ryšiai su iškiliais Europos ir Didžiosios Lietuvos knygos veikėjais, ypač kreipiant dėmesį į Lietuvos valstybingumo atkūrimo išvakarės ir pirmąjį savarakiško gyvenimo dešimtmetį“. Galime pasakyti, jog gausiausiai išpildytas pirmasis „pažadas“ – idėmiai pažvelgti į Mažosios Lietuvos knygus bei tautinio kultūrinio sąjūdžio veikėjus. Mūsų manymu, pastangos bent šį tą grybštelti ir iš „didlietuviškosios“ (ar bendralietuviškosios) knygotyros lauko daugiau atima nei prideda – griau-na loginę veikalo struktūrą, disonansu pertraukia nuosekliai pasakojimo giją. Labiausiai iš knygos konteksto iškrenta straipsnis „Spaudos leidyba Plungėje pirmosios nepriklausomybės metais“. Taip, tekstų, kuriuose gvildenami ne prūsiškos tradicijos subrandinti reiškiniai, yra ir daugiau, bet kitais atvejais šios dvi gijos – mažlietuviškoji ir didlietuviškoji (ar tiesiog teorinė) – papildoma viena kita, suteikia viena kitai naujų atspalvių. Tarkim, straipsnis „Reformatų knygų istoriografinė apžvalga Stanislovo Dagilio redaguotame Biržų Giesmyne“ net ir be tiesioginių nuorodų provokuoja „mintinį

veiksmą“ – reformacinės minties LDK istorijoje paralelę su liuteroniška Mažosios Lietuvos tradicija. Tuo labiau veikalo baigiamajame, teorinį „knygų lentynų“ karkasą formuojančiame straipsnyje „Knygos istorijos periodizacija: senosios ir naujosios knygos riba“ akcentuojama, jog kalbant apie Mažosios Lietuvos raštiją, būtina šią ribą brėžti ankstėliau nei bendrai Lietuvos knygos istoriografijai siūloma 1864-ųjų data: „<...> Mažosios Lietuvos senosios lietuviškos knygos epochos pabaiga tikslinga laikyti 1807-uosius, naujosios pradžia – 1808-uosius metus“ (p. 371). Tuo tarpu autoriaus parodytas dėmesingumas Plungės leidybiniam aruodui provokuoja ne tiek produktyvius klausimus, kiek atmetimo reakciją: kodėl Plungė? Žinoma, atskiras straipsnis periodikoje ar pranešimas konferencijoje gali gvildinti ir labai specifinę, „šalutinę“ temą, tačiau tokio teksto perkėlimas į knygą be atitinkamo konteksto nelabai pasiteisina. Šiuo atveju „plungietiška istorijai“ pritrūksta viso skyriaus, skirto „Didžiosios“ Lietuvos spaudiniams. Tuo labiau, kad, paties autoriaus tvirtinimu: „Palyginti su tokiais kaimyniniais miestais kaip Telšiai, Šiauliai, Raseiniai arba Kretinga, Plungė leidėjų ir leidinių skaičiumi nuo jų gerokai atsiliko, tačiau priežastys lengvai paaiškinamos – pirmieji turėjo tvirtą poligrafinę bazę, be to, visi trys buvo apskričių centrai su kur kas gausesniu ir įvairesniu ištaigų ir imonių tinklu“ (p. 217). Taigi, manytume, šis reiškinys ne visai pagrįstai iškeltas į knygos (bent jau šios) svarbos rangą.

Tiesa, teigdami, jog kruopštus šio provincijos miesto faktelių registravimas pasiteisintų visą knygos skyrių paskyrus spaudos leidybai Lietuvoje pirmosios nepriklausomybės metais, neketiname neigti esamos struktūros pagrįstumo. Autorius straipsnius tematiškai suskirsto į tris blokus: 1. Knyga ir asmenybė; 2. Knyga ir laikas; 3. Knygos istorija ir istoriografija. Kaip rimtam moksliniam veikalui ir dera, čia randame ir asmenvardžių bei vietovardžių rodykles, o po kiekvieno straipsnio – solidų šaltinių ir literatūros sąrašą. Bet „eiliniam“ skaitytojui griežtas šios schemos laikymasis vėlgį ne visad pasitarnauja. Štai tokiai iškiliai asmenybei kaip Georgas Sauerweinas, ir publikacijomis, ir visuomenine veikla daug prisidėjusiam žadinant mažlietuvių tautinę savimone, skirti trys straipsniai

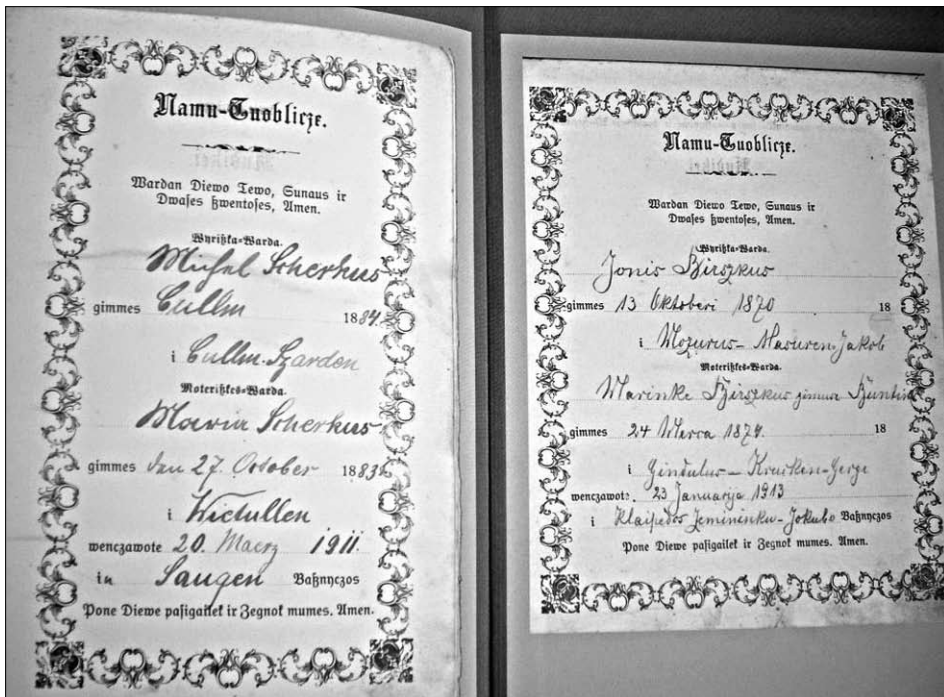
- du iš jų eina vienas greta kito skyriuje „Knyga ir asmenybė“, trečiasis įterpia į skyrių „Knyga ir laikas“. Ko gero, skaitytojas mieliausiai skaitytų į vientisą tekstą suglaustą, gal tematiškai ir skirsneliais padalintą pasakojimą; jei vis dėlto norima akcentuoti skirtingus žvilgsnio rakursus – būtų prasminga bent ne „išmėtyti“ šiai asmenybei skirtų straipsnių, o pateikti juos nuosekliai vienas po kito. Na taip, autorius mums gali ir prieštarauti: knygos logikai būtų nusižengta, bet... - šiuo atveju mes esame „klientas“, leidžiantis sau ir kaprizus...

Šiaip ar taip, prasminga, kad mums darskart primenama ši spalvinga asmenybė - Vokietijoje gimęs sorbas, tarp daugybės kalbų gebėjęs ir lietuviškai bendrauti bei kurti, palikęs mums poetinį manifestą „Lietuvninkai mes esam gimę“... Situacijos problemškumą ir būtinumą šį mažlietuvių tautiniam sąjūdžiui daug nusipelnusį žmogų įvesti į mūsų kasdienį kultūrinį kontekstą rodo ir, matyt, su kartėliu autoriaus pateiktas liudijimas, jog „mažo Šilutės miesto, su kuriuo kirtosi šio žmogaus keliai, G. Sauerweino gatvės gyventojai vienu metu atkakliai rašė skundus savivaldybei reikalaudami pakeisti gatvės pavadinimą: ji esą sunku ištarti, be to, nežinia, ką jis reiškia ir kuo svarbus“ (p. 171). Turime progos prisiminti: savo lietuviškąją veiklos tarpą pradėjęs 1878 m. Klaipėdoje, tu pat metų pabaigoje suorganizavęs mažlietuvių deputacijos išvyką į Berlyną pas kaizerį (užtarimo lietuvių kalbai prašyti), 1882 m., regis, įskaudintas kai kurių neišsipildžiusių lūkesčių (pralaimėti rinkimai į Prūsijos landtagą), Sauerweinas atsiseikino su Klaipėda, bet Mažajai (Prūsijos) Lietuvai dar paskyrė keliolika aktyvios veiklos - jau Tilžėje - metų, kol galiausiai 1898-aisiais išvyko, matyt, galutinėn gyvenimo stotelėn - Norvegijon atsiveždamas ir nuoskaudą dėl patirto nedėkingumo... D. Kaunas ne tik gvildena apsibrėžtąjį straipsnio temą - „herojaus“ vaidmenį lietuvių tautiniame sąjūdyje, Jono Basanavičiaus rankraščio *Medega d-ro Jurgio Sauerweino* biografijai vartimą knyga 2001 m., galiausiai (kaip minėta, po kitų straipsnių intarpo) - „Georgo Sauerweino knygų formas ir temas“, bet ir taupiu žodžiu, kai kada atskiromis detalėmis, kai kada ir apibendrinimais „eskizuoja“ šios ne tik genialios, bet ir prieštaringos asmenybės portretą. Štai, jau atsitraukdami nuo šio herojaus, pažvelkim apibendrinančiu D. Kauno žvilgsniu: „Jis nebuvo mokslininkas, bet siekė juo tapti ir netgi pelnė Getingeno universiteto garbės daktaro vardą; jis nebuvo rašytojas, bet paliko šimtus poezijos kūrinių; kartais jis gaudavo daug pinigų, bet jų vos pakakdavo sumokėti už pigų viešbučio kambarėlį; jį supo tūkstančiai draugų ir priešių, bet pats nepriklausė jokiai politinei partijai; jis buvo labai garsus, tačiau šiandien jo vardą mažai kas žino ir net vargiai jį ištaria“ (p. 83).

D. Kauno knygoje ilgiausias tekstas skirtas „Viliaus Gaigalaičio knygotyrimams nuostatomis ir veiklai“. Šis, regis, griežtai pagal autoriaus profesinius interesus įvardintas straipsnis mums darskart paliudija, jog ir tekstus apie G. Sauerweiną buvo įmanoma suglausti. Juk štai žymiausias Mažosios Lietuvos teologas-tautinio sąjūdžio veikėjas Gaigalaitis mums pristatomas ne iškart „griebiant jautį už ragų“ (t. y. analizuojant jo nuopelnus knygotyrai), bet pasidomint ir jo tėvų namus smelkusia „tik Mažosios Lietuvos kaimui būdinga pietizmo atmosfera“, ir būsimo mokytojo „kalvėmis“ - praded-

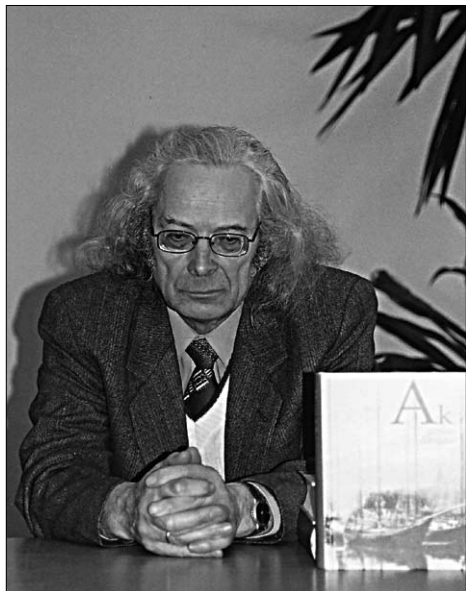

ant vokiškąją Žukų mokyklą, baigiant Karaliaučiaus universitetu, ir politinė Prūsijos karalystės landtago deputato karjera, išitraukimu į lietuviškąjį sąjūdį, galiausiai primenant, jog jis „paskutinius amžiaus metus praleido Trečiojo reicho gilumoje po saugia valstybinės policijos priežiūra – gestapo kontroliuojamomis namų arešto sąlygomis“ (p. 249). Suprantama, D. Kaunui tai tėra kontekstas, kuriame skleidžiasi V. Gaigalaičio istoriografinės nuostatos bei bibliografinė veikla, spaudos leidyba bei asmeninės ir „Sandoros“ (evangeliskosios kultūros draugijos, kuriai ilgus metus vadovavo) bibliotekos kaupimas ir pan. Jau Karaliaučiaus universitete parengta ir 1900 m. apginta disertacija „Die Wolfenbuetteler litauische Postillenhandschrift aus dem Jahre 1573“ (1573 metų lietuviškos Wolfenbuettelio postilės rankraštis) liudijo V. Gaigalaičio dėmesį kalbotyros problemoms. Istorografinės V. Gaigalaičio nuostatos, anot autoriaus, išreikštos bei praktiškai pritaikytos ir leidiniuose apie evangelikų liuteronų bažnyčią Lietuvoje ar surinkimėn tradiciją. Kaip pabrėžia D. Kaunas, „ypatingas V. Gaigalaičio darbu savitumas buvo susidėjimas kalbos požiūriu. Jį lėmė skaitymo adresatas. [... Veikalai] rašytieji vokiečių kalba orientuoti į intelektualiąją visuomenės dalį, lietuvių kalba – į valstietiskąją. Tai ypač vaizdžiai iliustruoja 1904 m. sausį pasirodžiusi knyga *Die evangelische Gemeinschaftsbewegung unter den preussischen Litauern* ir įkandini išleistas jos autorinis vertimas ir lietuvių kalba *Ewangeliski Surinkimai Lietuvoje*“ (p. 254). V. Gaigalaičio neatsitiktinį dėmesį knygai parodo jo darbas *Lietuvos Nusidavimai ir musu Rasliawa* – iš pradžių (1911-1912) publikuotas jo paties redaguotame „Sandoros“ mėnraštyje „Pagalba“, po to išėjęs atskira brošiūra. D. Kauną, suprantama, itin domina V. Gaigalaičio bibliografinė veikla – talkinimas Sankt Peterburgo imperatoriškosios viešosios bibliotekos bibliotekininkui Silvestrui Baltramaičiui, sudariusiam bibliografinę rodyklę *Lietuviškų ir senųjų prūsų knygų sąrašas*, bendradarbiavimas su tilžiške lietuvių literatūros draugija, savajame leidinyje „Mitteilungen der Litauischen literarischen Gesellschaft“ skelbusiai lietuviškos ir lituanistinės spaudos rodykles...

Lietuvos istorijos laikraščio „Voruta“ 20-metis

„Voruta“ mūsų gyvenime

Lietuvos istorijos laikraštis „Voruta“ šiemet švenčia savo 20-metį. Ta proga pristatome mūsų laikraščio autorius, prenumeratorių ir skaitytojus. Vienas iš jų yra Algirdas ŽEMAITAITIS. Pateikiame interviu su juo ir jo dukra, „Vorutos“ laikraščio redaktore-žurnaliste Birute ŽEMAITAITYTE.

Iš kur esate kilę ir kas esate?

A. Ž.: Gimiau (1943 X 2) Gardame (Paprūsėje), buvusiam Tauragės apskrities Žemaičių Naumiesčio valsčiuje, esu inžinierius mechanikas. 1966 metais baigęs tuometinį Kauno politechnikos institutą (dabar KTU), buvau paskirtas dirbti Vilniuje. Penkerius metus dirbau „Spalio 40-mečio staklių gamykloje“, po to Autoremontu gamykloje, kurią privatizavus į AB „Ogmios centras“ tęsiau joje inžinieriaus darbą, nuo 2003 m. - UAB „Architektūros kūrybinė grupė“ ir nuo 2006 m. - UAB „Knut“. Nors keitėsi oficialūs mano darbovietės pavadinimai, bet faktiškai prie to paties stalo jau dirbu 38-us metus.

B. Ž.: Aš gimiau ir visada gyvenau Vilniuje. Esu grynai vilnietė. 1998 m. baigiau Žemynos vidurinę, 2000 m. - J. Vienožinskio dailės mokyklą, 2006 m. - Vilniaus universitetą (magistrė, lietuvių literatūra). Esu pirmoji prof. Vandos Zaborskaitės premijos laureatė (2006 m.).

Ar domėjotės savo pavardės kilme?

A. Ž.: Pavardė kilusi iš lietuviško etnonimo „žemaitis“. Žemaitaičiai buvo gan paplitusi pavardė Mažojoje Lietuvoje. Jau išspausdintuose trijuose Mažosios Lietuvos enciklopedijos (MLE) tomuose yra kelis kartus paminėta, kad kai kurios vietovės gyveno Žemaitaičiai. O Klaipėdos krašte prieš Antrąjį pasaulinį karą gyveno: Klaipėdoje 8 Žemaitaičių (of. Žameitat, Szameitat) šeimos, Pagėgiuose - 21 (of. Szemaitat, Szamaitat, Szameitat, Žameitat), Rusnėje - 2, Šilutėje - 26, Viešvilėje - 3, o kitos – Paprūsėje, jau Didžiojoje Lietuvoje - (Naumiestyje (Tauragės) - 1, o ypač Suvalkijoje). Nurodytos vietovės reiškia valsčius. Manau, kad koks nors žemaitis persikėlęs gyventi į Mažąją Lietuvą (Prūsiją) ar per Nemuną į Sūduvą, galėjo būti vadinamas Žemaičiu, o jo sūnus jau - Žemaitaičiu. Kai kurie ir liko gyventi minėtuose kraštuose, o kai kurie gal grįžo atgal į Lietuvą ar

Žemaičius. Yra net kaimas Žemaitaičiai netoli Seredžiaus. Mano protėvių kelios kartos gyveno Žemaičių Naumiesčio apylinkėse (pirmas paminėjimas miestelyje 1755 metais, beje, turiu ir tų pačių metų Bibliją – tai antrasis jos leidimas lietuvių kalba), nors tikėtina, kad galėjo atsikelti kaip lietuvininkai liuteronai ir iš Mažosios Lietuvos. Didžiuojuosi, kad, pagal akademiką Z. Zinkevičių, Švėkšnos, Gardamo ir Žemaičių Naumiesčio apylinkėse galėjo gimti Martynas Mažvydas, kuriam atminti Šilutės H. Zudermano klubo iniciatyva pastatyti net trys paminklai.

B. Ž.: Ką čia bepridėsi. Beje, ir Jūsų pavardė labai paplitusi visoje Lietuvoje, tad pagal pavardės kilmę esame lyg ir giminės.

Kaip susidomėjote Mažosios Lietuvos ir apskritai istorija?

A. Ž.: Dar vaikystėje, o ypač Žemaičių Naumiesčio vidurinėje mokykloje susidomėjau kraštotyra, istorija. Šviesaus atminimo mokytojas Benediktas Orentas, Žemaičių Naumiesčio krašto muziejaus ikūrėjas, man rašydavo penketus ne už istorijos žinias, bet už užrašytą tautosaką ir pan. Skaitydamas istorines knygas žavėjau si didvyriška lietuvių (ypač žemaičių) kova su kryžiuočiais, iš Tėvelių pasakojimų žinojau apie gyvenimą „prie Smetonos“, mačiau ir partizanus pokario metais, kaimynų tremtį į Sibirą, prievartinį kolūkių steigimą (agitatoriai stebėjosi, kad „buvo lengviau Berlyną užimti negu Gardamą į kolūkių suvaryti“). Visa tai ir ugdė patriotizmą, meilę Lietuvai. Savo bibliotekoje turiu apie šimtą senųjų liuteroniškų knygų. Esu Lietuvos Reformacijos istorijos ir kultūros draugijos narys, MLE kelių šimtų straipsnių autorius ir talkininkas, redakcinės kolegijos narys. 2006 metais gavau Ariadnos premiją, kuri kasmet skiriama už nuopelnus rengiant Mažosios Lietuvos enciklopediją ar kitaip padedant saugoti ir populiarinti Mažosios Lietuvos kultūros paveldą. Premiją įsteigė Kanadoje gyvenanti, pernai mirusio, garsaus lietuvių kalbininko profesoriaus, Klaipėdos universiteto garbės daktaro Viliaus Pėteraičio šeima. Mažoji Lietuva yra mano didžiausia meilė, jai skiriu savo jėgas, visą savo laisvalaikį, atostogas... Džiaugiuosi, kad ir „Vorutoje“ jai skiriama daug dėmesio ir vietos. Mažąją Lietuvą, apie kurios garbingą praeitį,

jos tragišką likimą ir labai svarbų indėlį į Lietuvos kultūrą net ir šiais laikais daugelis net nežino (ar nenori žinoti), stengiausi sudominti ir savo dukrą, tikiuosi, kad man tas pavyko.

B. Ž.: Istorija, o ypač Mažosios Lietuvos, pradėjau daug vėliau domėtis. Beje, esu parašiusi keletą straipsnių apie senuosius lietuvininkų žodžius ir MLE.

Ką dar galite pasakyti apie Mažąją Lietuvą?

A. Ž.: Dabartinė Lietuvos Vyriausybė, siekdama taupyti valstybės valdymo išlaidas, rengiasi sumažinti apskričių skaičių – vietoje 10-ies palikti kokias keturias, gal pagal etnografinį suskirstymą. Aišku, kad tokio atskiro Klaipėdos krašto nebus, nors tai tik mums atitekusi dalis Mažosios Lietuvos. Buvęs Klaipėdos kraštas dabar sukarpytas – priklauso Klaipėdos ir Tauragės apskrityms, jį valdo penkios rajonų savivaldybės (Klaipėdos, Šilutės, Pagėgių, Jurbarko ir Tauragės). Trumpai priminsiu, kad buvusi Mažoji Lietuva šiuo metu teisėtai (ar nelabai) yra administruojama Rusijos, Lenkijos ir Lietuvos. Manau, kad Klaipėdos kraštas su savo savita istorija, unikaliu, nors ir smarkiai sunaikintu, kultūros paveldu, turi būti išskirtas kaip atskira teritorija. Reikia įstatymiškai uždrausti statyti katalikiškus kryžius ar koplytstulpius viešose vietose, išskyrus kapines ar katalikų bažnyčių šventorius, nes čia anksčiau nebuvo tokių tradicijų. Nors tai ir absurdiška, žemaičiai jau reiškia savo pretenzijas į Šilutę ar Pagėgius. Panašiai ir dabartiniai rusai buvusį Karaliaučiaus kraštą, klastodami istoriją, jau laiko nuo seno slaviška žeme!

B. Ž.: Mažoji Lietuva – istoriškai susidariusi ir iki 1945 metų egzistavusi vientisa vakarinių lietuvių etninė teritorija prie Baltijos jūros. Priklausydama Prūsijos kunigaikštystei, nuo 1701 m. - Prūsijos karalystei, nuo 1871 m. - Vokietijos valstybei, ji niekada neturėjo administracinio ir politinio savarankiškumo, todėl buvo apibrėžiama tik geografinėmis, tautinio išskirtinumo ir valstybinio pavaldumo kategorijomis. Tik tarpukariu Klaipėdos kraštas šešiolika metų priklausė Lietuvai kaip autonominė teritorija. Antrasis pasaulinis karas Mažąją Lietuvą ištrynė iš pasaulio geografinio ir politinio žemėlapių. Nugalėtojų ir atsikūrusių didžiųjų valstybių geopolitiniai interesai skatina ignoruoti šio krašto autochtonų – lietuvininkų tragišką likimą, tytomis apeiti neišspręstas tautines, politines ir turtines problemas. Nereikia stebėtis, kad daugelis Lietuvoje mažai ką yra girdėjęs apie Mažąją Lietuvą – pokario metais net buvo vengiama šio pavadinimo - buvo rašoma Rytprūsiai. Skaudu, kad mokykliniuose vadovėliuose net ir dabar nėra išskirtas Klaipėdos kraštas kaip savita etnografinė teritorija. Būtina, kad juose ir Lietuvos žemėlapiuose šis kraštas buvo pažymėtas atskira spalva. Mažoji Lietuva (Klaipėdos kraštas) privalo išlikti mūsų istorijoje, nors ateityje joje liks tik saujelė senųjų krašto gyventojų, ar tai lietuvininkų, ar tai klaipėdiškių, taip pasivadinusių po Versalio taikos sutarties, ar tai vietinių vokiečių.

Kaip pradėjote rašyti ir kaip susisiejo Jūsų ir laikraščio „Voruta“ keliai?

A. Ž.: 1993 m. rugsėjį pradėjau talkinti Vilniaus evangelikų liuteronų parapijos laikraščio „Mūsų žinios“ redakcijai, kurios mano siūlymu nuo 1994 05 22 (Nr.14) tapo „Liuteronų balsu“. Taip pat liuteronų tematika spausdinausi „Liuteronų balse“, „Keleivyje“, atgaivintame „Lietuvos evangelikų kelyje“, „Lietuvos aide“. Prasidėjus Lietuvos persitvarkymo sąjūdžiui kaip grybai po lietaus atsirado įvairiausių laikraščių, leidinių įvairiose vietose, kuriuos stengiausi įsigyti, kolekcionuoti. Susilpnėjus sovietinei cenzūrai juose buvo spausdinama anksčiau drausta ir nutylėta pokario metų istorija. Atrodo, kad viename Vilniaus knygyne ir pamačiau „Vorutą“, kurią su įdomumu skaitau nuo pirmo iki paskutinio žodžio, prenumeruoju ir komplektuoju iki šiol. Vėliau, 1997 m. kovą, per du numerius buvo išspausdintas pirmasis mano straipsnis „Liuteronai Lietuvoje carų laikais“. Taip viskas ir prasidėjo...

B. Ž.: Aš tada dar mokiausi 11 klasėje ir „Voruta“ nelabai domėjausi. Patį pirmąjį mano rašinėlį „Rudens impresija“ periodikoje išspausdino 1996 metais. O 2006 m., man bebaigiant magistro studijas, tėtis pasiūlė „Vorutai“ nusiųsti keletą savo straipsnių. 2006 m. kovo 1 d. internetinėje svetainėje „Mažoji Lietuva“ pasirodė mano „Iššifruotas dainos žodis“ apie lietuvininkės greičiausiai 1812 metais austoje šilko juostoje išspausdintą tekstą, kuriame iki šiol nė vienas mokslininkas nebuvo iššifravęs žodžio „MERAU“, o ten buvo paprasčiausiai apversta raidė „W“, tas žodis yra sakinyje „Daržo vartus vėriau“. 2006 m. gruodžio 9 d. „Vorutoje“ išspausdintas mano pirmasis straipsnis „Dievo kultas K. Donelaičio „Metuose““. Paskui dar vienas ir dar vienas... Vėliau gavau pasiūlymą įsidarbinti. Taip jau antri metai čia dirbu. Atsirado profesinis igudimas - skaitydama tekstus ar klausydamasi pokalbių, neužiom fiksuojau rašybos ar kalbos klaidas. Be tekstų redagavimo dar užsiimu kasdiene straipsnių paieška internete aktualiais Mažosios Lietuvos gyvenimo klausimais ir „Mažosios Lietuvos“ bei „Vorutos“ internetinių svetainių tvarkymu.

Kokie Jūsų pomėgiai be istorijos?

A. Ž.: Anksčiau labai mėgau filmuoti. Kur tik važiuodavome, visur filmuodavau ar šventes, ar asmeninius įvykius. Norėjau daug ką įamžinti ir tai, ko jau dabar ir nebėra: žmones, įvykius, daiktus. Dar sovietiniais laikais tapau Lietuvos ir tarptautinių mėgėjiškų kino filmų (8 mm) festivalių laureatu ir prizininku. Labai mėgstu skaityti knygas, turiu nemažą asmeninę biblioteką, gaila, kad dėl vietos stokos nebegaliu įsigyti dar kai kurių vertingų leidinių, bet knygas apie Mažąją Lietuvą vis dar kur nors iškišu.

B. Ž.: Dabar turime šiuolaikinę vaizdo kamerą, bet kažkaip jau tos tokios aistros nebėra. Nors esu baigusi J. Vienožinskio dailės mokyklą (jos mokytojai labai agitavo stoti į Dailės akademiją, bet aš pasirinkau filologiją), tapyba neužsiimu. Mėgstu literatūrą, keliones.

Kalbėjosi Vytautas ŽEMAITIS

Martyno Reisgio ir jo giminės „Banga“ – nesenkanti, nesibaigianti

Viktorija VAŠKYTĖ, Klaipėda

Balandžio 2-ąją dieną Klaipėdos universiteto miestelis pasipildė dar vienu meno kūrinio – skulptūrinių granito bei plieno kompozicija „Banga“. Tuo pačiu praturtinta ir Klaipėdos krašto žmonių istorinė savimonė bei atmintis – po daugelio metų į ją vėl gražinamas žymus šio krašto veikėjas **Martynas Reisgys**.

„Banga“ neleis užmiršti

Martynas Reisgys niekada nebuvo istorikų užmirštas ir apeinamas, kai tyrinėjama Klaipėdos krašto istorija, tarpukario direktorių veikla ir kt. 1986 metais Jurgių kaime, ten, kur stovėjo Reisgių sodyba, giminės iniciatyva buvo pastatytas tautodailininko Vytauto Majoro rankų darbo stogastulpis. Tačiau nesumeluosime, jog toks konkretus akcentas – skulptūra M. Reisgiui ir jo šeimai atminti – yra pirmasis Klaipėdos krašte.

„Bangos“ atsiradimo iniciatoriai ir fundatoriai – Martyno Reisgio vaikaitė Jūratė bei provaikiai Gintas ir Daina, gyvenantys Australijoje. Iš plieno ir juodo granito sukurti galinga, daugiau nei keturių metrų ilgio kompozicija „Banga“ patikėta keturiems meistrams: jau minėtam M. Reisgio provaikčiui architektui Gintui Reisgiui, skulptoriui Vytautui Karčiauskui, metalo specialistui Algirdui Mockui bei granito meistrui Arūnui Beržanskiui.

- Dėkoju už tai, kad galėjau suprojektuoti savo pirmąjį kūrinių Lietuvoje, mano prosenelių ir senelių žemėje, - atidengimo išklmėse sakė G. Reisgys. - Neįmanoma apsaityti žodžiais savo džiaugsmo, kad galėjau dovanoti studentams amžiną dovaną. Per ją jauni žmonės žvelgs į istoriją.

V. Karčiausko įsitikinimu, Klaipėdai, universitetui ir visiems šio krašto žmonėms pasisekė, nes „Banga“ - ne tik modernus meno kūrinys, bet ir dar viena skulptūra Klaipėdos universiteto skulptūrų parkui, kuris būtinai dar plėsis.

- Šis paminklas yra tarsi priminimas apie Mažosios Lietuvos, Klaipėdos krašto žmones, savo darbus, siekiais prisidėjusius prie to, kad šiandien mes gyvename vienoje šalyje, vienoje Lietuvoje, - kalbėjo Klaipėdos universiteto rektorius prof. habil. dr. Vladas Žulkus.

Prof. V. Žulkaus teigimu, universiteto bendradarbiavimas su Reisgių šeima iš tolimos Australijos, Sidnėjaus arba „Bangos“ atsiradimo istorija prasidėjo prieš gerus metus. Būta visokių abejonių - ar statyti paminklą, ar vieta tinkama. Ir iš tiesų klausimų, kodėl pasirinkta būtent universiteto teritorija, kilo ne vienam. Pasak Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto direktorės dr. Silvijos Pocyčės, didelio ryšio ieškoti neverta.

M. Reisgio sūnus Jurgis, kuris pokario metu emigravo į Australiją ir ten mirė 2005-aisiais, buvo labai aktyvus mažlietuvių visuomenės veikėjas, kaupęs įvairią medžiagą į archyvą. Jurgio Reisgio surinktas archyvas turėtų netrukus pasiekti mūsų universitetą. Taigi šiuo paminklu Martynas Reisgys tarsi sugrįžta į Klaipėdos kraštą. Manau, kad kiekvieno čia besimokančio ar gyvenančio žmogaus tiesioginė pareiga yra prisiminti šio krašto istoriją, pagerbti ją kūrėjus žmones. O parkeliausiantis Jurgio Reisgio palikimas bus dar viena detalė grįžtant Klaipėdos krašto istorijai ir namus.

Vieno žmogaus likime - krašto istorija

Pasak dr. S. Pocyčės, per Reisgių šeimos likimą mes galime atsekti daugelio Klaipėdos krašto šeimų ir žmonių istorijas: ne vieną šeimą palietė ir nacių suėmimai, ir sovietinės valdžios negandos, turbūt nerasiai šeimos, kuri nebūtų iškentusi priverstinės 1944 metų evakuacijos baisumus, grįžę repatriantai taip pat galėtų išsakyti daug nuoskaudų apie jausmą būti teisaisiais savuose namuose, savoje gimtinėje.

Kaip bebūtų, džiugu, jog kiekvienais metais žingsnis po žingsnio Klaipėdos krašto, Klaipėdos miesto, Mažosios Lietuvos istorija ir primiršti likimai sugrįžta į klaipėdiečių istorinę atmintį. Daugelis žmonių ir jų darbų mūsųose, S. Pocyčės įsitikinimu, buvo nederamai primiršti: tik praeitais metais viešai minėta Erdmono Simonaičio - vieno iš svarbiausių sukilimo figūrų Klaipėdos krašte - 120 m. gimtadienis; prieš trejus metus dailininkas Adomas Brakas grįžo į Klaipėdos krašto ir klaipėdiečių istorinę savimonę.

Diena, skirta Martynui Reisgiui sugrįžti, taip pat pasirinkta neatsitiktinai. Būtent

Paminklą pašventino Telšių vyskupas Jonas Boruta ir Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas Mindaugas Sabutis

Akimirka iš „Bangos“ atidengimo išklmių

balandžio 2-ąją prieš 67 metus - 1942-aisiais - Lietuva neteko M. Reisgio.

- M. Reisgys mirė Mauthauseno koncentracijos stovykloje. Žinoma, kyla klausimas, kodėl jis ten pateko. Šis žmogus savo gyvybę ir gyvenimą paaukojo už tas lietuviškas idėjas, už tą lietuvišką darbą - politinį, kultūrinį, - kurį išitraukė prieš Pirmąjį pasaulinį karą, - pasakojo dr. S. Pocyčė.

Martynas Reisgys gimė Klaipėdos krašto ūkininko šeimoje. Šeimoje, kurioje buvo mėgstamas rašytas žodis, prenumeruojami laikraščiai, domimasi Vydūno ir kitų švietėjų mintimis bei idėjomis. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą M. Reisgys dalyvavo Lankupiuose įsteigtos jaunimo draugijos veikloje. Grįžęs po tarnavimo Vokietijos kariuomenėje Pirmojo pasaulinio karo metais, išitraukia į aktyvią visuomeninę ir ypač politinę veiklą. Kartu su to meto Klaipėdos krašto šviesuoliais - Viliumi Gaigalaičiu, Martynu Jankumi, E. Simonaičiu - važiuoja į Paryžių vykusi ambasadorių konferencijos posėdį, kuriame kalbėta apie Klaipėdos krašto likimą. 1923 m., prisidėjus sukilimui dėl Klaipėdos krašto prijungimo prie Lietuvos, M. Reisgys paskiriamas į E. Simonavičiaus vadovaujamą direktorią. Martynas Reisgys buvo kelių direktorių narys, dviem direktorijoms, Klaipėdos krašte paskirtoms 1931-1932 ir 1934 m., pirmininkavo.

Anot dr. S. Pocyčės, Šių pirmųjų matomų politinių žingsnių M. Reisgys neišsizada visą likusį autonominių Klaipėdos krašto laikotarpį.

1934 metų laikotarpiu įtampa tarp Vokietijos ir Lietuvos ima augti.

- Lietuva, tuo metu Klaipėdos krašte vadovaujant gubernatoriui J. Navakui, imasi labai stiprios ir aštrios krašto atlietuvinimo politikos. Vienas iš pirmųjų žingsnių Lietuvos mastu buvo E. Noimano ir T. Zaso procesas, kai buvo suimti ir Kaune teisiami nacistiniai įvairių partijų veikėjai, - pasakojo dr. S. Pocyčė.

Atlietuvinimas buvo vykdomas per gubernatoriaus ir direktorių priimtus sprendimus, nutarimus. Dėl lietuvių kalbos teisių užtikrinimo švietimo įstaigose, mokyklose, lietuviškoje spaudoje ir kitų įstatymų, kurie kėlė nemažą įtampą ne tik Vokietijos spaudoje (buvo jaučiamas itin stiprus pasipriešinimas), bet ir tarp krašto gyventojų, tarp vokiečių, tarp tų pačių klaipėdiškių, 1934 metų gruodį Martynas Reisgys turėjo atsistatydinti.

Be šių politinių momentų, pažymėtina, jog Martynas Reisgys buvo aktyvus visuomeninio gyvenimo žmogus, priklausė Šaulių sąjungai, dalyvavo „Sandoros“ draugijos veikloje, buvo Dovilų parapijos tarybos narys.

1939 metais, kada Klaipėdos kraštas vėl užimamas vokiečių pagal ultimatumo sąlygas, Martynas Reisgys išsiskelia į Didžiąją Lietuvą, į Kuršėnus. 1940-aisiais, Lietuvą okupavus Sovietų Sąjungai, jis tardomas Šiaulių milicijos. 1941-aisiais grįžta į savo namus Jurgiuose, bet tų pačių metų birželį yra suimamas nacių, tardomas Klaipėdos, Karaliaučiaus kalėjimuose. Išstremiamas į Oranienburgo koncentracijos stovyklą, po keleto savičių perkeliamas į Mauthauseno koncentracijos stovyklą.

Sudėtingas ir M. Reisgio šeimos likimas. Du jo sūnus - Jurgis ir Anskis - emigruoja į užsienį 1944 metais, baigiantis Antram pasauliniam karui, vėliau - persikelia į Australiją.

Martyno žmona, našlė Anikė Reisgienė, 1948 metų gegužę su trimis vaikais yra ištremiama į Krasnojarsko sritį, Barnaulo apylinkę. 1958 metais ten ji suranda savo amžino poilsio vietą. Jos vaikai iš Sibiro 1960-aisiais išvažiuoja į Vokietiją.

Klaipėdos krašte po Antrojo pasaulinio karo, sovietiniais metais, pasiliko Martyno Reisgio dukra Anelė ir čia nugyveno visą gyvenimą. Kryžių kaime gyveno M. Reisgio brolis Kristupas. Kitas brolis Anskis buvo ištremtas į Sibirą, vėliau taip pat emigravo į Vokietiją.

Garsūs vyrai - stiprios moterys

- Banga neturi nei pradžios, nei galo - taip ir mūsų jėgos, mūsų žinios laisvai Lietuvai Tėvynei neturi turėti nei pradžios, nei galo. Šie pirmojo Pasaulio lietuvių jaunimo kongreso, įvykusio 1966 m. Jungtinėse Amerikos Valstijose, šūkis buvo labai aktualus tada ir išlieka tokiu, - bangos motyvą skulptūroje aiškino M. Reisgio vaikaitė Jūratė. - Dėkoju seneliams Martynui ir Aniškai už vargus ir kančias, už ryžtą suvienyti Mažąją ir Didžiąją Lietuvą, tėvams Jurgiui ir Teresei - už meilę, lietuvių kalbos išmokymą ir meilės Lietuvai perdavimą.

Reisgių palikuonė tikino, jog nors ir neturėjo progos asmeniškai susipažinti su savo seneliais, ilgesys širdyje neišnyksta. Iš savo tėvo pasakojimų, spaudos aprašymų senelius pažinusi Australijos gyventoją ypač akcentavo moteriškąją savo giminės liniją.

- Apie mano senelio darbus ir jų pasekmes Jūs žinote daug, bet mažiau žinote apie mano senelę Anikę Dėkytę Reisgienę, - sakė p. Jūratė. - Kaip dažnai sakoma, šalia žymaus vyro stovi stipri moteris. Šešiis vaikus - Jurgį, Oną, Joną, Ievą, Anskį ir Martyną - užauginusi senelė Anikė turėjo būti protinga ir labai darbšti moteris.

Tokių pačių gražių žodžių, anot p.

„Bangos“ autoriai - architektas Gintas Reisgys (kairėje) bei skulptorius Vytautas Karčiauskas

Jūratės, verta ir jos mama Teresė. Ji, užauginta dėdės, studijavusio Kauno universitete ir čia priklausiusio neolitanų korporacijai, Vokiečiams užėmus Lietuvą, neolitanų korporacijos narių buvo prikalbinta eiti vokiečių vyriausio viršininko padėjęs pareigas. Šios pareigos suteikė galimybę sužinoti vardus tų asmenų, kurie ateinantį rytą turėjo būti areštuoti. Vakare Teresė su bendražygiais aplankė pakliuvusius į vokiečių sąrašus. Paryčiais, kai vokiečiai atvyko areštuoti vyrų, rado tik žmonas su vaikais. Tokiu būdu šimtai lietuvių išvengė nelaisvės.

Australijoje Teresė Reisgienė buvo viena pagrindinių Australijos lietuvių bendruomenės steigėjų. Įsteigė Australijos krašto valdybą, kurioje jai teko garbė būti pirmąja Australijos krašto kultūros tarybos pirmininke, įsteigė apylinkių ir seniūnijų valdybas visose Australijos lietuvių kolonijose. T. Reisgienės pastangomis imtos švęsti Australijos lietuvių dienos, kurių metu įvyksta dainų šventė, tautosakos šventė, literatūros vakaras, jaunimo koncertas, mokytojų suvažiavimas, meno paroda, skautų stovykla ir sporto šventė. Šios Australijos lietuvių dienos tebešvenčiamos iki šiol, kas antrus metus.

Pasak p. Jūratės, J. ir T. Reisgių iniciatyva Australijoje įsteigtos lietuvių savaitgalio mokyklos, abu jose mokytojavo. Šiose mokyklose vaikai turėjo galimybę ne tik puoselėti lietuvių kalbą ir mokytis Lietuvos istorijos, dainų ir papročių, bet ir pajusti draugystę, kurios taip dažnai trūko australų mokyklose. T. Reisgienės iniciatyva buvo įsteigta Australijos lietuvių skautija, kuriai ji taip pat vadovavo.

T. Reisgienės iniciatyva buvo įsteigtas lietuvių laikraštis „Mūsų pastogė“, iki šiol tituluojamas pagrindiniu Australijos lietuvių savaitiniu laikraščiu.

- Mes tikimės, kad skulptūra „Banga“ primins studentams apie visus tremtinius, buvusius ir esamus. Taip pat tikimės, kad per ateinantį referendumą tautiečiai suprastų, kad lietuviams esame mes gimė, lietuviams turime ir būt, ir balsuos už konstitucinę pilietybės įstatymo pakeitimą, kad pasaulyje neliktų lietuvių tremtinių, - kalbėjo dvigubos pilietybės siekianti Jūratė Reisgys.

Skulptūros atidengimo ceremonijoje negalėjusi dalyvauti M. Reisgio bendražygio Martyno Jankaus vaikaitė Ieva Jankutė teigė apgailestaujanti, jog negalėjo pagerbti Reisgių šeimos tėvo. Prisimindama savo ryšį su Reisgių šeima, I. Jankutė pasakojo, jog jos tėvas, gyvenęs senelio idėjomis, buvo pažįstamas ir bendravo su Reisgių šeima, nors labai artimo ryšio tarp jų nebuvo. I. Jankutės tėvas ėjo valdininko pareigas, o Reisgiai buvo stambūs ūkininkai, tad interesai buvę skirtingi.

- Kas daugiausiai draugavo su Reisgiais, tai buvau aš. Daugelį metų bendravau su Maryte Reisgyte, - prisiminė I. Jankutė.

I. Jankutė pasakojo iki šiol bendraujanti su Milda Reisgyte-Aušriene, tačiau norėtų susipažinti ir su Australijoje gyvenančiais Reisgiais. M. Jankaus vaikaitė taip pat pasidžiaugė paminklo M. Reisgiui atsiradimu ir jam parinkta vieta - saugia ir ramia universiteto teritorija, kurioje, reikia tikėtis, didingas paminklas niekam neužklius.

Autorės nuotr.

Prezidentas Valdas Adamkus Čekijoje

Prezidentas V. Adamkus tarptautinėje istorikų konferencijoje Prahoje pabrėžė tikintis, kad Lietuva ir Čekija niekada nebesileis būti pavergtos ar užgautos

Prezidento Valdo Adamkaus valstybinio vizito Čekijoje delegacijos ir Lietuvos Respublikos atstovybės Čekijoje darbuotojų bendra nuotrauka. Antroje eilėje iš kairės ketvirtas - ambasadorius Čekijoje Osvaldas Čiukšys, Prezidentas Valdas Adamkus ir p. Alma Adamkienė, po jų antras - Justinas Karosas. Iš dešinės pirmoji - Lina Gorbaciovienė, Prezidento atstovės spaudai pavaduotoja, pirmoje eilėje iš kairės pirmas - Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerijos sekretorius Žygimantas Pavilionis

Čekijos Aukštutinių Parlamento rūmų-Senato Prezidento Premyslo Sobotkos Parlamento rūmuose Prezidentas pasirašo svečių knygoje

Lietuvos istorikai Česlovas Laurinavičius ir Antanas Kulakauskas

Lietuvos atstovybės Čekijoje pastatas Prahos mieste

Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus kalba, pasakyta tarptautinėje istorikų konferencijoje „Čekai, lietuviai ir Vidurio Europos moderniosios istorijos vektorius“

Gerbiamieji,

Mūsų šalių istorijos ir žmonių vienas kito geresnis pažinimas yra raktas į laisvos ir stiprios valstybės kūrimą. Tikiu, kad ši konferencija mūsų šalių bendravimą padarys dar gilesnį ir tvirtesnį, nes joje bus aptariama mūsų šalių istorija.

Čekų ir lietuvių istoriniai ryšiai tęsiasi nuo pat mūsų valstybių susikūrimo. Net nuo XV amžiaus lietuvių ir čekų tautos ne kartą yra kovojusios už viena kitos laisvę.

Už mano nugaros - žymus Jano Matejkos paveikslas, kuriame pavaizduotas prieš šėsis šimtus metų vykęs Žalgirio mūšis. Šiame mūšyje Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas ir Bohemijos karvedys Janas Žižka kartu kovėsi prieš Kryžiuočių ordiną. Šis paveikslas yra dėkingumo, bendrų istorinių kovų ir mūsų tautų vienybės simbolis.

Mūsų tautų bendrumas yra įtvirtintas ir lietuvių kalboje. Karolio universiteto profesorius Augustas Šleicheris buvo pirmasis filologas užsienietis, aplankęs Mažąją Lietuvą ir vertęs lietuvių dainas į vokiečių ir čekų kalbas. Būtent Prahoje Augustas Šleicheris 1856 metais parašė ir išleido pirmąją mokslinę lietuvių kalbos gramatiką. Ši knyga tiesiogiai nulėmė Lietuvos valstybės tėvo, kalbininko ir politiko Jono Basanavičiaus leidžiamo pirmojo lietuviško laikraščio „Aušra“ kalbą bei bendrinės lietuvių kalbos formavimąsi.

Dvidešimtas amžius dar glaudžiau supynė mūsų tautų likimus: mes patyrėme hitlerinės Vokietijos, o vėliau ir sovietinio režimo žiaurumus.

Tik mūsų tautų tvirtumas ir pasiryžimas, tvirta tautų valia ir galia - nuo Prahos pavasario iki Baltijos kelio - leido mums semtis įkvėpimo vieniems iš kitų, žengti žmogiškumo keliu ir atsikovoti laisvę.

Mūsų laisvės kelyje galime didžiuotis tokiais išskiliomis asmenybėmis kaip Tomas Masarykas, Jonas Basanavičius ar Vaclavas Havelas, nuvedusių mūsų šalis tvirto valstybingumo keliu.

Vidurio Europos istorija XX amžiaus antroje pusėje - Budapeštas, Praha, Gdanskas - buvo didžiulė dvasinė bei moralinė parama, mums, stovėjusiems Baltijos kelyje.

Todėl tikiu, kad kaip ir prieš pusę amžiaus, taip ir dabar, žvalgydamiesi, išgilindami ir atirasdami vis naujų sąsajų mūsų tautų gyvenime tuomet padalytoje Europoje, mes tikrai savyje atrasime tą neišdildomą ir gilų jausmą niekada nesileisti būti pavergtiems ar užgautiems. Mūsų bendra stiprybė leido mums ištrūkti iš geležinio narvo ir niekas daugiau neprivėrs mūsų į jį sugrįžti.

Todėl šiandien bendromis pastangomis turime siekti, kad padalytos Europos ir Captive Nations tragedijos būtų tinkamai įvertintos. Net praėjus 20 metų po geležinės uždangos griūties neturime leisti, kad tai pasikartotų.

Lietuviai ir čekai nuo viduramžių iki pat šių dienų išlaikė bendrumą ir draugystės saitus. Mūsų žmonių santykiai, bendra kova už laisvę ir pagarbą istorijos ryšiams yra tvirčiausias draugiškų ir glaudžių Lietuvos ir Čekijos santykių pagrindas. Ant šio pagrindo galime statyti tvirtą ir dinamišką mūsų valstybių partnerystę, kurios reikia ne tik mūsų žmonėms, bet ir visai Europai.

Išvėlgiau svarbią šios konferencijos žinią, kuri visai Europai skelbtų, kad Lietuva ir Čekija, istorijos susietos bendru likimu ir bendra kova, išliks artimos sąjungininkės, toliau kartu puoselės euroatlantines vertybes bei kurs laisvą, stiprią, solidarią ir teisingą Europą.

*Valdas Adamkus,
Lietuvos Respublikos Prezidentas*

Atkelta iš 1 p.

Prezidento valstybinio vizito dienomis Prahoje surengta čekų ir lietuvių istorikų konferencija „Čekai - lietuviai ir Vidurio Europos moderniosios istorijos vektorius“, skirta Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui. Konferenciją rėmė Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija, Čekijos užsienio reikalų ministerija, Lietuvos Respublikos ambasada Čekijos Respublikoje, Čekijos Respublikos Mokslų Akademinė. Konferencijos tikslas - Čekijos ir Lietuvos istorinės patirties Vidurio Europoje palyginimas, dvišaliai santykiai, čekų ir lietuvių modernizacijos ir tautinio judėjimo procesų XIX-XX amžiuje analogija ir sąsajos.

Iš lietuvių istorikų dalyvavo Rimantas Miknys (Lietuvos istorijos institutas), Danguolė Mikulėnienė (Lietuvių kalbos institutas), Algimantas Kasparavičius (Lietuvos istorijos institutas), Saulius Kaubrys (Vilniaus universitetas), Česlovas Laurinavičius (Lietuvos istorijos institutas), Dalia Bukelevičiūtė (Vilniaus universitetas), Artūras Svarauskas (Lietuvos istorijos institutas), Edmundas Gimžauskas (Lietuvos istorijos institutas), Rasa Čepaitienė (Lietuvos istorijos institutas), Vladas Sirutavičius (Lietuvos istorijos institutas), Antanas Kulakauskas (Mykolo Romerio universitetas), Janina Balsienė (Mykolo Romerio universitetas), Geda Montvilaitė-Sabaitienė (Prahos Karolio universitetas).

Dalyvaujant Prezidentui, buvo pristatyta Augusto Schleicherio „Lietuvių kalbos gramatikos“ naujas leidimas.

Baigiantis vizitui, Prezidentas, delegacija bei žurnalistai, lydėję Prezidentą ir p. Almą Adamkienę, apsilankė Lietuvos Respublikos ambasadoje, kur susitiko su jos darbuotojais. Svečius priėmė ambasadorius Osvaldas Čiukšys. Bendrą visos delegacijos nuotrauką spausdiname šiame puslapyje.

Beje, reikia prisiminti, kad pirmasis Lietuvos Respublikos atstovas Čekoslovakijoje, vykdęs diplomatinę misiją 1921 06 07, buvo Vasario 16-osios Akto signataras Donatas Malinauskas. 1922 03-1923 06 jis buvo Lietuvos atstovas Čekoslovakijoje. Apie tai buvo užsiminta istorikų konferencijos Prahoje pastatytose iliustruotose stenduose.

Jau skrendant į Vilnių, Prezidentas padėkojo visiems jį lydėjusiems žurnalistams, pažymėjęs, jog vizitas Čekijoje buvo sėkmingas, džiaugėsi parama ir draugiškumu.

*Juozas VERCINKEVIČIUS
Vilnius-Praha-Vilnius
Autoriaus nuotr.*

„Gyvenu Lietuva ir Lietuvai“

Aušra KUSAITĖ, Vilnius

Atkelta iš 1 p.

„Gyvenu Lietuva ir Lietuvai“ - taip pavadinta respublikinė mokytojų ir mokinių konferencija, skirta Lietuvos vardo tūkstantmečiui, kovo 27 dieną įvyko Kauno „Ažuolo“ katalikiškoje vidurinėje mokykloje. Jos rengėjai – Kauno miesto savivaldybės administracijos Švietimo ir kultūros departamento Švietimo ir ugdymo skyrius, Kauno pedagogų kvalifikacijos centras, VŠĮ Kauno „Ažuolo“ katalikiška vidurinė mokykla.

Konferencijos darbe dalyvavo Kauno ir Kauno rajono mokyklų atstovai, trisdešimt delegatų atvyko iš Panevėžio, Šiaulių, Alytaus, Jonavos, Šiaulių, Vilniaus, Rokiškio rajonų...

Susirinkusius sveikino ir sėkmingo darbo palinkėjo LR Seimo nariai Gintaras Songaila ir Rytis Kupčinskas, Kauno miesto Švietimo sporto ir ekologijos komiteto pirmininkė Ona Nijolė Rudgalvienė, Švietimo ir ugdymo skyriaus vyr. specialistas, mokyklos kuratorius Edvardas Starkus, kiti konferencijos nariai. Po VŠĮ Kauno „Ažuolo“ katalikiškos vidurinės mokyklos direktoriaus Liudviko Lukošiaus išanginės kalbos prasidėjo plenarinis posėdis.

Pranešimą tema „Lietuvos tūkstantmečio pirmieji žingsniai“ tarė J.E. vyskupas metropolitas **Sigitas Tamkevičius**. Jis pastebėjo, kad katalikai

Lietuvos tūkstantmetį mini kaip evangelijos atėjimą į mūsų kraštą. Improvizuotame ekrane rodant skaidres su iliustracijomis, ikonografijoje vaizduojančiomis šv. Brunono (Bonifaco) gyvenimo faktus, arkivyskupas susirinkusius išsamiai supažindino su jo gyvenimu ir veikla.

Arkivyskupas apgailestavo, kad ES konstitucijos rengėjams „pritrūko valios į pagrindinį įstatymą įrašyti katalikybę“; priminė susirinkusiems, kad pamatinė vertybė buvo ir toliau turi išlikti visavertė šeima.

Akademikas prof. **Zigmas Zinkevičius** savo pranešimą pradėjo svarstydamas, kur galėtų būti šv. Brunono (Bonifaco) nužudymo vieta. Šiandieną, kai, minint Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmetį, šiuo faktu bandoma spekuliuoti, susirinkusiems buvo itin įdomu išgirsti specialisto žodį.

„Lietuvos vardo paminėjimas betarpiškai susijęs su krikščionybės artėjimu prie Lietuvos“, - tvirtino profesorius. – Tačiau negalima sutikti su tais, kurie teigia, jog lietuviai buvo paskutiniai apkrikštyti neva dėl to, jog gyveno pelkėse. Pelkių gyventojų vardas vargu ar būtų buvęs žinomas, tuo tarpu į dokumentus pateko jau susiformavęs pavadinimas „Lietuva“.

Pasak profesoriaus, krikščionybė į Lietuvą ėjo iš dviejų pusių: iš Konstantinopolio ir nuo Romos. Tai rodo ir mūsų

valstybės vardo atsiradimo hipotezės bei jo rašymo kaita.

Plačiau akademikas nagrinėjo klausimą, kur galėjo būti nužudytas šv. Brunonas (Bonifacas).

Iš Kvedlinburgo analų žinoma, kad „1009 metais šventasis Brunonas <...> Rusijos ir Lietuvos pasienyje pagonių trenktas į galvą, su 18 saviškių kovo 9 dieną nukeliavo į dangų“. Kaip įrodymą pasitelkęs vietovardžius, akademikas teigia, jog tai galėjo įvykti tuometinėse jotvingių žemėse dabartinio Augustavo dekanato apylinkėse.

Profesorius habilituotas daktaras **Antanas Tyla** savo pranešime „Trys Lietuvos valstybės deklaracijos“ išskyrė keturis laisvės siekimo etapus Lietuvos valstybingumo istorijoje. Kalbėtojas akcentavo ypatingą lietuvių tautos bruožą: valstybinės laisvės siekimą nuo Mindaugo iki dabartinių laikų. Remdamasis pastarojo meto moksliniais tyrimais, jis susirinkusiems įrodė, jog valstybinė laisvė visais laikais buvo vienu svarbiausių prioritetų tautos gyvenime. Į ją eita įvairiais keliais: kovojant, vienijantis, kuriant įvairias draugijas, tarp kurių paminėtina ir unikali visame pasaulyje knygnešių draugija.

Kalbėdamas apie Vasario 16-osios akto pasirašymo aplinkybes, profesorius priminė susirinkusiems, kad laisvės kaina visada buvo pati aukščiausia: aštuoni

Prof. dr. Libertas Klimka

signatarai žuvo arba buvo sušaudyti, o keturių palaidojimo vietos iki šiol nėra žinomos, nes trūksta politinės valios pareikalauti iš Rusijos, kad ši suteiktų galimybę atlikti paiešką jos teritorijoje.

Remdamasis istoriku A. Anušausku (dabar Seimo narys), profesorius priminė, jog ir Kovo 11-osios akto signatarams tuometinės represinės struktūros jau buvo parengusios suėmimo orderius ir nežinia koks būtų buvęs jų likimas, jeigu istorija būtų pakrypusi kitaip.

„Jums kalbėjo Lietuvos išmintis ir Lietuvos sąžinė“, - tokiais žodžiais į susirinkusius prabilo Etninės globos tarybos

Nukelta į 16 p.

Muziejus laikraštyje Nr. 16 (68)

Medininkų pilis

Balandžio 18-oji – tarptautinė paminklų apsaugos diena, minima nuo 1984 metų. Šią dieną visame pasaulyje skatinama pagerbti reikšmingus kultūrinius paminklus. Vienas tokių Lietuvos paminklų yra Medininkų pilis, pagal plotą – viena didžiausių Lietuvoje. Pilį, kaip senovės paminklą, „atrado“ XIX a. rašytojai romantikai – Mykolas Balinskis (1794-1864) ir Vladislavas Sirokomlė (1823-1862). Minėtina, jog vienu tokių tyrinėtojų buvo ir Napoleonas Orda.

N.Orda gimė 1807 m. vasario 19 d. Vorocėvičiuose, dab. Baltarusijos Bresto srityje, kilmingoje bajorų šeimoje. Nuo 1823 m. N. Orda studijavo Vilniaus universiteto Matematikos ir fizikos fakultete. Bet universiteto nebaigė, iš jo pašalintas už dalyvavimą slaptoje organizacijoje, su kuria buvo susijęs dar gimnazijoje. 1830 m. Lietuvoje ir Lenkijoje prasidėjęs sukilimas išsiplėtė į karinius veiksmus. N.Orda nedvejodamas perėjo sukilėlių pusėn. Po mūšių prie Firlėjo ir Kocko N.Orda už narsumą įteiktas aukščiausias karo apdovanojimas – aukso kryžius „Virtuti Militari“. Rusams numalšinus sukilimą, prasidėjo represijos ir N.Orda turėjo emigruoti. Atsidūręs Paryžiuje, 1839 m. pradėjo lankyti prancūzų peizažisto Pjero Žiraro dailės studiją. Pirmuosius piešinius N. Orda sukūrė 1840-1842 m. kelionėse po Prancūzijos apylinkes, vėliau keliavo į Portugaliją, Ispaniją, Angliją, Škotiją, Olandiją, Belgiją, Alžyrą. 1856 m., paskelbus politinę

amnestiją 1831 m. sukilimo dalyviams, jis nusprendė grįžti į gimtuosius Vorocėvičius. Po 1863 m. sukilimo N.Orda buvo areštuotas ir daugiau kaip dviem mėnesiams įkalintas Kobrine, nuteistas tremčiai į tolimą Rusiją. Tik po daugelio prašymų byla peržiūrėta, nuosprendis sušvelnintas. Dailininkas mirė 1883 m. balandžio 26 d., sulaukęs 76 metų amžiaus. 1875 m. N.Orda lankėsi dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Šioje kelionėje jis nupiešė per 1000 piešinių. Vienas iš tokių jo darbų – Medininkų pilies litografija, saugoma Trakų istorijos muziejuje. Litografija pagal N. Ordos natūroje pieštą vaizdą spausdinta Varšuvoje, M. Fajanso spaustuvelyje. Pirmame plane pavaizduotas medinis namas, ilga tvora ir keli žmonės. Antrame Medininkų pilies donžono griuvėsiai. Po litografija užrašas: „Miedniki (G/Wilenska)“ ir tekstas lenkų ir prancūzų kalba apie šios vietos istoriją. Remiantis šiuo kūriniu, vėliau buvo leidžiami atvirukai.

Pats Medininkų vardas sako, jog kadaise čia turėjo būti miškas, nes „mede“ vadinamas didelis miškas arba giria, o „medininku“ – miško sargas, eigulys. Įvedus krikščionybę

(1387 m.), Vilniaus vyskupijoje buvo įsteigtos tokios parapijos: Ukmergės, Maišiagalos, Nemenčinės, Medininkų, Krėvos, Obolcų ir Haino (Aino). Įsteigus Medininkų parapiją, čia turėjo būti pastatyta ir bažnyčia. 1486 m. didysis kunigaikštis užrašė savo sakalininkui Kostiuksui 4 kapas grašių: po 2 iš Ašmenos ir Medininkų

Litografija. N.Orda. Medininkai. XIX a. II p. Foto O.Ševalio

karčemų. Karčemų buvimas Medininkuose rodo, kad jie, nors ir trumpai, buvo miestas, tik neturėjo miesto savivaldos teisių. Lietuvos Metrikoje ir kituose valstybinio pobūdžio šaltiniuose nėra jokių žinių bei užuominų apie Medininkų miestelį.

Pirmą kartą pilis kaip karinis objektas paminėta 1402 m., kai didysis komturas Vilhelmas fon Helfenšteinas Medininkus pasiekė žygiuodamas per Vilnių. Šiame žygyje kryžiuočių pusėje dalyvavo Jogailos brolis Švitrigaila. Neįstengę paimti Vilniaus, kryžiuočiai brovėsi gilyn, užėmė Medininkus, suėgė pilį („hus“) ir pasiekė Ašmeną. 1415 m. Vytautas Medininkuose parašė didžiajam magistrui laišką, o viename 1426 m. rašte Medininkus jis vadina savo pilimi („unserem husse Medniki“). Iš paminėtųjų šaltinių galima spręsti, kad Medininkų pilis 1385-1402 m. jau buvo. Pilis stebina savo didumu, ji beveik dvigubai didesnė už Krėvos pilį. Jos vidinis kiemas su mūrais užima apie 2 ha, o su apsauginiais grioviais ir pylimais – 6,5 ha. Kasinėjant paaiškėjo, kad iš pietų ir šiaurės pilį juosė dvigubas griovys. Sienos buvusios 14-15 m aukščio. Jose turėjo būti apie 280

šaudymo angų. Pagal savo paskirtį ir konstrukciją Medininkų pilis laikytina seniausią gvardinio tipo pilimi Pabaltijyje.

Didžiausią reikšmę ji turėjo XIV a. pb. ir XV a. pr. Nuo 1514 m. Medininkai – paprastas Vilniaus apskrities dvaras, kuriame pilis neminama. Ji vis dar laikoma didžiojo kunigaikščio nuosavybe, nors karinės ar administracinės paskirties ir neatlieka.

Po II pasaulinio karo pilis atiteko kolūkiui, viduje stovėjo ūkiniai pastatai, buvo daržas. 1960-1963 m. K. Mekas atliko archeologinius tyrimus. Per keletą metų ištirti pietinis, šiaurinis bokštai bei šalia jų esantys vartai. XX a. 7-8 deš. ir toliau atliekami konservavimo darbai, tačiau vėliau iki pat 1992 m. tyrimai ar projektų įgyvendinimai nevykdomi. 1992 m. vėl atnaujinami archeologiniai tyrimai. Juos atlieka archeologai G. Alieliūnas ir A. Merkevičius. 1993 m. ištirtas Medininkų pilies donžonas. 1998 m. archeologinius tyrinėjimus vykdė archeologas V. Urbonavičius. Nuo 2004 m. Medininkų pilis priklauso Trakų istorijos muziejui, kuris numato restauruotame pilies donžone įrengti ekspoziciją, pilies kieme organizuoti gyvosios istorijos renginius ir šventes.

Medininkų pilies skyriaus vedėjas O.Ševalio

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 15 (67)

Šv. Velykų simboliai sveikinimo atvirukuose

Palaimintas laikas, kada vieversys,
Į dangų pakilęs viešai apgarsys
Pavasario auštantį rytą;
Kad vėjas, svetys tolimųjų kraštų
Tirpydamas sniegą, papūs iš pietų
Ir gamtą prikelis užmigdytą!

/Maironis/

Šv.Velykos – tai šventė, kupina tradicijų ir simbolių, tai metas, kai viskas gimsta iš naujo: krikščionims jos Kristaus prisikėlimo šventė, turintiems labiau pasaulietiską požiūrį – tai žiemos pabaigos šventė ir artojančios vasaros sutiktuvis. Velykas reikėdavo sutikti švairiams, todėl Didžiąją savaitę (nuo Verbų sekmadienio iki Velykų) buvo tvarkomas kiemas, sodas, trobos vidus, moterys viską išskalbdavo, iškratydavo patalus, išvalydavo drabužius, nuplaudavo lubas, sienas, iššveisdavo grindis. Didįjį ketvirtadienį buvo kūrenama pirtis.

Svarūs namai buvo išpuošiami žalumynais, palubėje kabintas šiaudinis paukštis ar sodas, o langų rėmai, lentynos puošti popieriaus karpiniais. Didžiojo šeštadienio vakarą buvo einama į bažnyčią švęstos ugnies ir vandens. Ugnis ir vanduo buvo labai svarbūs senovės baltų velykinėse apeigose. Savaitę iki Velykų mūsų protėviai maudydavosi upėse, šaltiniuose ir ežeruose, tikėdami, kad vanduo saugo nuo visų negalavimų. Degindami laužus tikėjo, kad ugnis išsklaidys piktąsias dvasias. Parnešus pašventintas žarijas, buvo gesinama senoji ugnis ir įpučiama nauja, kurią buvo stengiamasi išsaugoti iki Sekminių ar net iki kitų Velykų. Buvo tikima, kad velykinė ugnis apsaugo nuo žaibo, neša laimę ir santarvę. Švęstu vandeniu buvo šlakstomi laukai, trobesiai, gyvuliai, sėkla. Velykų sekmadienio rytą, tekant saulei prasideda Prisikėlimo pamaldos. Po velykinių pamaldų buvo šventinamas maistas: margučiai, druska, duona, pyragas, mėsa, sviestas, sūris, - kad pirmasis kąsnis tą dieną būtų pašventintas. Išėję iš bažnyčios giminės, pažįstami ir kaimynai sveikindami vieni kitus, linkėdavo gerų metų, stiprios sveikatos, laimės šeimoje.

dilgelių stiebais, burokėlių nuoviru ... Tradiciškai marginama buvo dviem būdais – piešiant vašku ir skutinėjant. Tačiau žinomi ir tokie vėlesni marginimo būdai – dažymas pavasariinių augalų lapeliais ar užkasant dažytą kiaušinių kelioms minutėms į skruzdėlyną. Kadangi ši graži pavasario šventė neatseitama nuo gerų linkėjimų vienas kitam ir sveikinimų, jai iliustruoti pasirinkti velykiniai atvirukai iš Trakų istorijos muziejus

filokartijos rinkinio. Visus per 400 saugomų velykinių atvirukų galima būtų suskirstyti į kelias sąlygines grupes: religinio turinio (vaizduojantys biblinius Kristaus prisikėlimo šventės vaizdus); atvirukai su margučiais; atvirukai su viščiukais, ančiukais, zuikučiais, vaikais, karklo, žilvičio šakelėmis; humoristiniai atvirukai; atvirukai su lietuviškais eilėmis; neutralūs atvirukai – tiesiog su sveikinimo užrašu; patriotiniai atvirukai (su valstybine Lietuvos simbolika, valdovais, politinėmis aktualijomis). Vienas pateikiamų atvirukų vaizduoja Lietuvos valdovus: Algirdą, Gediminą, Kęstutį ir Birutę. Vytautą, centre – Vyty. Bundančios tautinės savimonės ir patriotizmo tema puikiai dera su Šv.Velykų proga, nes „bunda gamta, bundame ir mes“. Vaizduojamas Velykų avinėlis simbolizuoja, kad Lietuvos žmonių širdies staktos yra pateptos paaukoto avinėlio krauju, ir tai ženklas, kad jų neištiks jokia Viešpaties ryškė. Kitas idomus ir retas atvirukas – tai politinė karikatūra, kurioje atspindėtas archaiskas margučių ritinėjimo paprotys bei to meto politinės Lietuvos valstybės aktualijos: trys karikatūriški

Velykiniai atvirukai. Lietuva, XX a. 3-4 deš. Foto V.Neliubina

personažai, atitinkantis Lenkijos, Vokietijos, Rusijos tipažus ir mergina, tautinių kostiumų, Gediminaičių stulpų formos karūna, laikanti rankose tris margučius, ant vieno kurių užrašas „Klaipėda“. Atvirukas simbolizuoja trijų valstybių grobiškąsias pretenzijas į Lietuvos žemes – tai puiki iliustracija ne tik lietuvių stipraus patriotiškojo, bet ir rafinuoto humoro jausmo ir autoironijos. Dar vienas meninis velykinis sveikinimo atvirukas, vaizduojantis pradaužto margučio viduje esančias auksines monetas, gali būti suprantamas ne tik kaip laimės, sėkmės, turto simbolis, bet ir kaip aliuizija į brangiausius pasaulyje „margučius“ – 1880m. Rusijos caro Aleksandro užsakymu Peterio Karlo Faberge pagamintus pirmuosius velykinius kiaušinius iš platinos, aukso ir brangakmenių. Senovėje žmonės Šv.Velykas sutikdavo apvalę savo ir savo namų sielas, visų atsiprašę, atidavę skolas. Linkėjime vieni kitiems sveikatos ir gerovės išstus metus. Ir budindami žemę nepamirškime pasipusti supuoklėse, kad greičiau ateitų pavasaris.

Istorijos skyriaus vedėja Alvyga Zmejevskienė

Eksponatus pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10.00-18.00. Išeiginė-pirmadienis ir antradienis.

Mažoji Lietuva

Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus metamorfozės: saugotojas keičia vaidmenį

Viktorija VAŠKYTĖ, Klaipėda*Tęsinys. Pradžia Nr. 7*

O formos yra neišsemiamos. Dabartinis muziejus turi rasti kitokių paslaugų, kurias galėtų pasiūlyti. Nekalbu apie suvenyrų kioskus, bet apie pačias netikėčiausias formas, kai muziejus nebūtinai turi likti nuošaly. Kodėl pas mus negali apsilankyti visai netikėtas lankytojas, tarkim, vestuvių grupės. Teko matyti, kaip jie suguža į Pilies muziejų, kelia taure kiemelyje – kodėl jiems nepasiūlyti kokios paslaugos ir tuo pačiu „sumaitinti“ dozę istorijos. Ir gali būti dar labai daug dalykų, kuriuos muziejai gali siūlyti, nepažeisdami muziejaus etikos, nenuvertindami, kad muziejus yra istorijos skleidėjas.

- 2006-aisiais muziejaus žinion perėjo Klaipėdos skulptūrų parkas. Ar pavyksta jį integruoti į Klaipėdos kultūrinę erdvę?

- Mūsų globon pateko parko skulptūros, rūpinamės ir strateginiais planais, kaip vystyti skulptūrų parką. Kol kas direktoriaus pavaduotoja skulptūrų parkui Sonda Simanaitienė tebeplūša ne tik su renginiais, bet ir su skulptūrų parko niokojimo ženklų panaikinimu. Labai daug skulptūrų buvo suniokotos, pavogtos žalvarinės jų dalys ir t. t. Per tą laiką, kai mums pavesta rūpintis parku, mums praktiškai pavyko atkurti visas skulptūras. Į tai ir buvom nusitaikę – reikėjo gražinti meną, o ne tik rodyti jį toki lyg potvaninės būsenos.

Praėjusiais metais jau šiek tiek labiau atkreipėme dėmesį į skulptūrų parke vykstančius kultūrinius renginius. Pernykščiai renginiai gal dar nebuvo tokie masiški, tačiau pamatėme, kad parke galime organizuoti ir poezijos vakarus, ir parodomuosius renginius, kurių metu gimsta skulptūra. Manau, ši kryptis padės išplėsti skulptūrų parko lankytojų ratą tais žmonėmis, kuriems įdomi skulptūra. Todėl šiame atsiras galimybė ekskursijoms po skulptūrų parką – su papasakojimais apie skulptūros meną, parko skulptūrų autorius ir pan. Be to, negalime užmiršti, kad skulptūrų parkas – ypatinga emocinė, memorialinė vieta. Juk čia buvo senosios miesto kapinės. Tai taip pat reikia įvertinti strateguojant šios vietos ateitį.

- Kaip ir minėjote, muziejus sparčiai auga pastaraisiais dešimtmečiais. Galbūt ateities planuose – dar viena muziejaus „atžala“?

- Dabar muziejuje prasideda dar vienas savotiškas etapas. Turime gerus šansus pastatyti naujas, teisingas ir modernias saugyklas. Saugyklos – viena iš didžiausių Lietuvos muziejų problemų. Jeigu kalbame apie jas, dažniausiai matome kažkokias palėpes ar tam pritaikytas patalpas. Naujas fondų pastatas bus didžiulis laimėjimas ir garantas, kad eksponatus išsaugosime ateičiai ir jiems negrės jokie pavojai.

Ateityje taip pat matau vieną iš didžiausių darbų – piliavietės tvarkymą. O tai reiškia galbūt net pilies atkūrimą, muziejaus plotų, susijusių su miestu ir pilies istorija, išplėtimą, suteikiant piliai platesnių funkcijų – amatų centro įkūrimas, konferencijų salių įrengimas. Lėšos pradžia jau numatytos iš Europos Sąjungos fondų.

Taip pat keliamas klausimas, jog Klaipėdoje nėra rezistencinio judėjimo dalyviams, tremtiniams skirtų ekspozicijų ar net muziejaus. Derybos dėl šio skaudaus laikotarpio atspindėjimo jau vedamos.

- Kokiais svarbesniais kultūriniais projektais Mažosios Lietuvos istorijos

Renkami eksponatai Priekulės rajono Dvylų kaime. 1957 m.

Etnografinės ekspozicijos fragmentas. 1964 m.

muziejus šiame stebins savo nuolatinį lankytoją?

- Šiame vienas iškilesnių dalykų būtų paroda apie pirmuosius lietuvius Teksase. Paroda bus eksponuojama pas mus, vėliau keliaus į JAV, pradedant Teksasu, baigiant kitais centrais, kur lietuvių bendruomenės yra pakankamai didelės. Tai įdomus projektas apie įdomius žmones. Mes net nenučiuokėme, kad XIX a. viduryje iš Klaipėdos krašto, ypatingai Šilutės apylinkių, daug žmonių emigravo būtent į Teksasą. Jų palikuonys patys inicijavo savo šaknų paiešką, ir štai atsirado naujas tarptautinis projektas.

Turėsime ir parodą iš Gdanskio apie šio giminingo Klaipėdai miesto pastatus, statybą, nuo pat viduramžių iki vėlesnių laikų.

Vokiečiai, Rytprūsių kultūros centras Elingene, mums atveža parodą apie karalienę Luizą, kuri dažnai minima Klaipėdoje, kaip buvusi miela ir dosni Klaipėdos kultūrai.

Kita kryptis – darbas su mokiniais įvairiausiomis formomis. Tam, kad sumažėtų neteisingų atsakymų ant Biržos tilto, kada klausama, kur yra Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, o atsakyti gali toli gražu ne kiekvienas. Tikimės, jog ypač per jaunimą šita problema išsprėsime.

Skulptūrų parke taip pat ruošiami projektai, dalyvausime tarptautiniuose

projektuose, kur bandysime pasižiūrėti kas vyksta kituose skulptūros parkuose, kaip jie panaudojami ir tuo pačiu skleisime žinią apie mūsų Klaipėdos skulptūrų parką.

Šiais metais planuojame du leidinius. Pirmasis – apie keramiką, nuo pat XIII a. iki XIX a. Tai turėtų būti reprezentacinis albumas, Klaipėdos archeologinė medžiaga. Leidiniu įamžinsime ir parodą „Pirmieji lietuviai Teksase“, pateikdami įvairius mokslininkų straipsnius šia tema, mūsų muziejaus darbuotojų straipsnius apie Mažąją Lietuvą, apie tas aplinkybes, kurios vyravo prasidėjus emigracijai. Aišku, bus visokių priemonių, renginių žymiai daugiau nei paminėjau.

- Neabejotinai tarp Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus lankytojų ypatinga vieta atitenka tikriesiems Mažosios Lietuvos gyventojams. Koks šiandien jų santykis su muziejumi?

- Be abejo, Mažosios Lietuvos žmonės, lietuvininkai šito krašto, labai svarbūs muziejui, manau, kad ir muziejus jiems labai svarbus. Iš ko aš apie tai sprendžiu? Ne tik iš to, kad jie yra kviečiami ir dalyvauja renginiuose, bet ir iš dovanojamų eksponatų, kai kada gana kritiškų žvilgsnių į ekspozicijas – sulaukiame patirtimi paremtų praktiškų patarimų, kaip reikia daryti, kas vienoje ar kitoje situacijoje svarbiausia. Manau,

kad muziejaus santykis su lietuvininkais yra pakankamai produktyvus.

- O išeivija? Ar sugrįžę šie žmonės lankosi muziejuje?

- Pirmasis bumai, kai be galo stipriai jautėme iš Klaipėdos miesto, Klaipėdos krašto išvykusių žmonių antplūdį, buvo pirmajame nepriklausomybės dešimtmetyje. Tada čia užsukdavo tiek lietuvininkai emigravę į Kanadą, Vokietiją ar kitur, tiek didžioji dalis save vokiečiais laikančių žmonių, kurių pavardės yra lietuviškos. Jų susidomėjimas muziejumi buvo didžiulis, tai labai pasireiškė ir tuo, jog gavome daug dovanų, pvz. G. Grentz miesto maketą, tarpukario vokiečių dailininkų paveikslų ar Erich Kussau darytas prieškarinės Klaipėdos foto-nuotraukas, atspindėjusias čia vykusius politinius įvykius.

Dabar šis antplūdis mažėja, tačiau išeivius keičia labiau kosmopolitiška auditorija. Muziejuje gali pamatyti žmonių ne tik iš Anglijos, kitų Europos šalių, bet ir japonų ar net indų. Tai visai kiti lankytojai, neturintys asmeninio, savo šeimos istorijos kontakto su šiuo kraštu. Jie į muziejų žiūri kaip į šaltinį, į vietą, kurioje gali sužinoti, kodėl ir kur jie yra, kodėl jų laivas sustojo Klaipėdoje.

Per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį mes paruošėme tikrai nemažai parodų Vokietijoje ir Klaipėdoje su pagrindiniais mūsų partneriais Rytprūsių kultūros centru Elingene bei Rytprūsių žemės muziejumi Liuneburge. Su šiais muziejais vyko intensyvus parodų keitimasis, tai rodo, kad mūsų dėmesys buvo skirtas nostalgijos turistui, išvykusiam žmogui. Dabar privalome elgtis kiek kitaip – universaliau, orientuotis į užsienyje gyvenantį žmogų, važiuojantį čia to, ko mes važiuojame į Paryžių ar Londoną.

- Ar dažnai tenka sutikti užsienio gyventojų, į Klaipėdą atvykstančių ieškoti konkrečios informacijos apie šį kraštą? Ką pasaulis žino apie Mažąją Lietuvą?

- Dažniausiai su konkrečiais klausimais į muziejaus skyrius kreipiasi žmonės, ieškantys informacijos apie senelių, prosenelių gyventas vietas. Tokių būna ne tik iš Vokietijos, bet ir JAV, Anglijos, Olandijos ar net Pietų Afrikos Respublikos, Australijos. Ar egzotiškų kraštų žmonėms, atsiduriantiems čia su kruiziniais laivais, reikia daugiau nei jie gauna muziejaus ekspozicijoje? Manau, kad jiems to pakanka.

Jeigu paklausi po Pilies muziejų vaikštinėjančio turistą, ką jis žino apie šį kraštą, daugelis atsakys, kad žino labai mažai arba nežino nieko. Stereotipinis atsakymas – čia buvo kažkas su vokiečiais susiję. Jeigu jau giliau žino, sako, kad čia yra buvę rytprūsiai. Žinoma, nei Mažosios Lietuvos, nei lietuvininkų tematika jiems negirdėta. Net ir įvairių šalių ambasadoriams, kuriems yra tekę pristatinti muziejų, būna daug naujo. Jie sako „tu man paaiškink, kaip čia yra – Lietuva, lietuvininkai, Prūsija, Vokietija. Kur čia tas muziejus? Ką jis veikia?“. Muziejus ir turi atsakyti į šiuos klausimus, parodyti jungtis tarp minėtų sąvokų.

Pažinimo prasme dar turime daug ką nuveikti, tačiau ne tik muziejus – ir kitos institucijos, tiek Lietuvoje, tiek užsienyje.

Pabaiga

Lietuvos poetai**Rašytojas Mykolas Karčiauskas apie save ir kūrybą****Aušra KALINAUSKIENĖ, Vilnius**

Kovo 17 dieną Rašytojų klube Vilniuje įvyko sukaktuvinis rašytojo Mykolo Karčiausko vakaras, kuris vedė literatūros kritikas Valentinas Sventickas. Apie poeto, prozininko ir vertėjo M. Karčiausko kūrybą kalbėjo literatūros kritikė Janina Riškutė. Vakara dainomis papuošė kraštiečių solistė Asta Kriščiūnaitė ir pianistė Audronė Kiseliūtė, eiles skaitė aktoriai Vladas Bagdonas, Olita Dautartaitė, skaitovė Irena Plaušinaitytė. Sukaktuvininką sveikino Pasvalio krašto žmonės, kolegos, bičiuliai, gerbėjai.

Ta proga rašytoją kalbina žurnalistė Aušra Kalinauskiene.

Gyvenate ir dirbate Vilniuje. Ar galima sakyti „palikote“ gimtinę, kai ji Jūsų kūryboje tebėra iki dabar? Kai 2007 m. leidyklos „Kronta“ išleistai poezijos knygai „Kada parsiklausim namo“ moto pasirinkote žodžius: „Mano namas tarė: Neišėik, nes manyje gyvena tavo praeitis“...

Fiziškai iš gimtojo „Žvirgždės“ kaimo lyg ir esu išėjęs. O sugrįžimai – trumpesni ar ilgesni – jie daugiau proginiai: laidotuvės, vestuvės, krikštynos, Vėlinės, kai visi broliai suvažiuojame į gimtosios Krinčino parapijos kapines, kuriose visa giminė gražiai surikiuota.

Savo gimtąjį kaimą – Žvirgždę – visą laiką jaučiu lyg lengvą dvelksmą ar vėjo sumaištį ažuolo šakose. To didžiulio ažuolo, kuris auga prie gryčios. Gimtinę jaučiu kaip boluojantį lauko akmens kryželį, kuris pragyveno du karus... Grįžęs po pirmojo karo nelaisvės, tėvas rado tik akmeninį kryželį ir įaują. Visas kaimas buvo sudegęs. Kaimas iš naujo statėsi kartu su Lietuvos nepriklausomybe, pragyveno visus pasikeitimus, atsitiesė po ažuolą, sulapojo vaikais ir dainom, kol vėl užslėgė kiti laikai ir papročiai.

Dabar senasis Žvirgždės kaimas vėl kitoks. O buvo, iš tolo žvelgiant – lyg didžiulis žalias kalnas su tokiu pat žaliu tuneliu jame: taip gausiai visos sodybos medžiais apaugusios. Aš labai ilgiuosi tokių kaimų. Tų, kuriuose žmonės, statydami namą, visą kiemą formuodavo taip, tarsi tai būtų jo tvirtovė. Prisimenu mūsų kiemo takazoles, kurių niekas nesėjo, bet jos pačios atėjo iki slenksčio... Man atrodo, iš ten, o ne iš miestų prasidėjo Lietuva. Iš ten, kur prie sodybų didžiuliai sodai, kur obelys pašvėstos motinai, tėvui, vaikams... Toks buvo Lietuvos kaimas, tokia buvo mano Žvirgždė. Mano Žvirgždė yra mano sostinė. Pasiklausykim, kaip dainuojama sesulei išlydint brolelį į vaikelį iš kiemo, iš sodžiaus... Galvas guldė už gimtinę ne pomigėlio... Čia yra sostinė, čia yra tėvynė, čia prasideda laisvė ir keliai į pasaulį... Čia buvo visų ir lieka visų širdies dalelė. Milinga širdies dalelė. Ta dalelė, kuri priima kraują. Išėini su atiduodančia. Ir aš tikrai žinau, kad mums, Lietuvai, ne tūkstantis. Aš tą tikrai jaučiu. Mums daug daugiau. Tikiu, kad iš mūsų pakraščių į pasaulį išėjo Homeras, kad šitais pakraščiais praplaukė Odisejas... Italai jau rašo savo istorijoje. Įsiskaitykime į senuosius raštus. Kiekviena legenda gimsta iš smiltelės teisybės. Smiltelės, bet teisybės. O mūsų archyvai vis dar išbarstyti visame pasaulyje. Dabar tik prasideda tikrasis ieškojimas.

Pirmojo knygelę rašiau: „Aš paskutinis iš pagonių, tikiu ugnim, savim, žeme“. Tas žemės šventumas – jis atėjo iš pagonybės. Žemė – kraujo ir ašarų grumstas žmogaus saujoj. Ir ne grūdus sėjo mano tėvas, jis sėjo mintis, šitą prasmingą sėją paveldėjęs iš protėvių. Mes mokėjom užkopti žarijas, išsaugoti kibirkštį, dabar to nereikia...

Mano tėvas „pavėlavo“ į japonų karą, nes kol atsibučiavo su kaimynais, gyvuliais ir medžiais, karas pasibaigė. Jį benuvežė kažkur prie Volgos. Grįžęs sakė: „Mačiau „akrintus“. Galvodavom – kas tai yra? Pasirodo – laivai Volgoje. Kai buvo pašauktas į Pirmą pasaulinį, pateko į Rytprūsius, buvo sužeistas ir pagrižęs bylodavo: „Vaikai, aš parsiklausiau iš Germanijos, o jūs iki Krinčino negalit nueiti pėsčiomis, jums duok dviračius.“ Iš tėvo

Poeto gerbėjų tą vakarą Rašytojų klubo salėje susirinko tiek, kad kai kuriems teko ir tarpduryje poezijos žodžio klausytis...

žodžių ir tas „parsiklausiau“. Iš atminties – knygos moto. Iš tos praeities semiamės stiprybės. Vaikas galvodavau, kad visa stiprybė – šuliny, todėl negalima spjauti į šulinį... Iš kur daugiau semsi?

Gimtinėje yra viskas: išmintis, tiesa, baimė, meilė ir už viską reikia atsakyti, reikia viską auginti, nes tai yra tavo. Iš čia toliausiai matosi. Visas pasaulis.

Rašote:

**„Atmintis vėl sugrąžina
Tarsi vaiką prie krūties;
Praeitis nebepažino
Tavo vargo – ateities.“**

**Neištrekm dangaus į dangų
Iš Medinių, atlaidos
Meldžia tėvo baltas langas
Saulėi slenkant ant laidos“**

Ar galima tvirtinti, kad gimtinė yra ir išliko kūrybos atspirties tašku? „Nuo blogo darbo pradės subinėj kermošiniai dantys dygti“, „Jei duonai krosnį kūrėni, negalima užpakalio šildyti – pluta atšoks“ – vakare citavote girdėtus tėvo žodžius... Kas jums buvo tėvas?

Mano tėvų žemės atskiri gabalai turėjo savus pavadinimus: Virbynė, Stašynė, Maskolynė. Kiekvienas su savo istorija, sava paskirtim.

Tarkim, Stašynė (kuri iš Stašio buvo pirktą) augo obelis. Galinga galūksnė, obuoliukų kaip gruodo, daugiau niekur tokios nesutikau. Toji obelis mano kūryboje daug kur yra kaip stiprybės simbolis. Toj pačioj Stašynėj buvo beržynėlis, augo karklai, o tarp jų lyg auksu būdavo nupilta purienom. Purienos – mano mylimiausios gėlės. Pirmą kartą tas gėles pajutau kai mes, vaikai, basi braidėm ir rinkom jas mirusio kaimyno karstui papuošti. Pajutau, kas

yra laidotuvės ir kas – purienos, kurias nešėm glėbiais. Buvo Valakų lieknai – tikras paukščių rojus. Buvo šilas, vėliau per tą šilą, kurio, pasak tėvo, buvo „per varlės myži“, išvarė melioracijos griovį ir aš mačiau, kaip ant kelmų rangėsi namų neberandantys žalčiai. Dar dabar girdžiu jų kūnų muziką.

Tokioj aplinkoj tėvai visus augino kaip žmones, visus mylėjo kaip obelis. Viskas buvo įprasminata ir reikalinga.

Gimtinė niekur nedingo: ji buvo ir yra kartu su manimi. Ir jei mintyse šnekuosi, atsisuku į jos pusę.

Kodėl mes taip nemylim gimtinės? Sodybos? Matau, gražiausias namas, pilis pastatyta, o aplink keli virbalai įkasti, betonas slegia žolę... Kur paukščiai apie gimtinę vaikams čiulbės?

**„Diemedis pablyškęs
Žemės pakraštėly:
Ten akmuo, Leliškiai,
Kraujo pagriovėlis.“**

**Vežė ir kavojo
Gerkiškių žvyrnykus...
Seserys raudėjo
Upele Tėvynės.“**

Esate pokario vaikas. Ar galima tvirtinti, kad tie metai formavo jus kaip žmogų, kad tos dienos tapo vienais ryškiausių vaikystės prisiminimų?

Daug tų vaikystės prisiminimų...

...Tėvas buvo giedorius, jis visus išlydėdavo. O giedodavo ypatingai: atsiverčia giesmyną ir žino: čia tokia giesmė, jos nata „kaip prie švento Antano“. Tekstus žinojo mintinai, bet giedoti neatsivertus tos vietos būdavo kažkaip negražu. O žodžius kartais pasitaisydavo taip, kaip giedoriams geriau guldavo...

...Daniliškio pradinė mokyklą per

Kalėdas giedodavom ir mes, vaikai. Mokytoja sustato mus snarglėtus, su kaliošėliais, su naginėm, ir diriguoja... Pradžioj – Tautiška giesmė, o po jos – „Mes su Stalinu į saulę“. Dabar rašau knygelę „Kai mes ėjom poterių mokyti“. Ten aprašau, kaip prie bažnyčios gaudė vyrus į kariuomenę ir peršovė mūsų pirmąjį Kalėdų Senelį...

...Iki šiol atsimenu burnoje surstelėjusį ašarų skonį. Kai vežė kaimynus, atsibučiavom su kaimynų mergaitėm ir tas ašarų skonis burnoje išliko.

...Rusų kareiviai iš išvežtųjų namų vogdavo skustuvus („britvas“), plaukų kirpimo mašinėles. Mes, vaikai, labai tikėjomės, kad bus pavogta ir kaimyno plaukų kirpimo mašinėlė: ji buvo be vieno danties ir įsivaizduokit, kai su tokia mus visus balbierindavo.... Rėkdavom kaip verbom plakami. Nepavogė.

...Per blogesnę orą, per lietuvių mums su broliu užmesdavo ant galvų bulvių maišus ir turėdavo lindėti prie to paties akmeninio kryželio, saugoti, ar kas neišėina miestelio link, ar neateina kas iš miestelio. Taip būdavo tada, kai ateidavo žmonės iš miško. Jiems naktimis tėvas vijo virves, iš kurių mezgėsi liemenės. Sakydavo: „Ruselis tratina, o aš atsuku nugarą ir sudiev... Neperšauna“...

...Mačiau ir nužudytus žmones. Tas vaizdas, tas atminimas kažkoks keistas: lyg sąmoningai nuo vaikų kažkas tą vaizdą paslėpdavo. Matau į dangų besišaukiančias akis, atmetą ranką, nubrodintą veidą, vieną koją be bato, o lyg nieko nematau. Pročkelė Pranutė sakydavo: „Aniuolėlis sparnais užstoja...“ Lyg ant akių užleisdavo kažką.

Augom žinodami, ką galima, ko negalima kalbėt. Gaudavom pylos jei užtraukdavom: „Šautuvėliai ant pečių, snargliai iki kelių, ieško duonos, lašinių Stalino vaikeliai“.

Mes dalyvaudavom, mes būdavom. O žinojimas – jis buvo surištas su baime. Žinojimas buvo atsakomybė. Tėvai mums lengvindavo tą našta.

Jubiliejiname vakare Rašytojų klube skaitėte eiles iš savo pirmosios knygos „Klevo medus“. Man tai buvo šiek tiek netikėta: esu ne kartą girdėjusi rašytojus išsitarant, jog pirmoji knyga – tai lyg ir praeitis etapas, kad nebenorį prie jos grįžti...

Pirmąją knygą „Vagoje“ buvo suplanuota išleisti 1968 metais. Išėjo 1972, ir tai tik pusė sumanytosios ir Vlodo Šimkaus palaimintos. Išdaryta. Redaktoriams, kaip pareiškė, buvo šalta nuo „tų sukilėlių kaulų ir žalčių“, bet labiausiai nepatiko tai, kad moto buvo paimta iš Henriko Radausko ir iš Vytauto Mačernio.

Ta knyga buvo kaip įžanga, ten jau yra Žvirgždė. Ten rašiau apie sugrįžtančius iš Sibiro, kraustančius varnas iš kamino, apie atgimimą, apie klydimų teisę, užrašoma širdies skeveldrom...

Ar kada bandėte suskaičiuoti išleistą knygą, jeigu taip, kurią vietą tarp jų užima „Žvirgždės poema“?

Knygų neskaičiavau. Ne visas ir turiu. „Žvirgždės poema“ – ji per vidurį tarp kitų stovėtų. Visos kitos sukasi apie ją.

Nors pirmoji knyga leidykloje išgulėjo ketvirtą metų, tačiau „Žvirgždės poemos“ išleidimo istorija sukėlė dar daugiau rezonanso. Juk ne be reikalo iki šiol apie jos atspausdinimą pasakojamos legendos... Ją išspausdinęs „Pergalės“ (dabar „Metai“) žurnalas Kalvarijų turguje buvo pardavinėjamas už keturis rublius (tada „dideli“ pinigai). Norėtusi tą istoriją išgirsti iš pirmų lūpų.

„Žvirgždės poema“ buvau parašęs jau 1969-1970 metais. Nelengva buvo pradžia, kol suradau, kaip rašyti. Vis ne tas, ne tas... Paskui kažkaip susirimavo posmelis: „Mes iš tėvų atsinešėm per girią taką, Mes iš tėvų atsinešėm kaip kryžių – šneką./ Kad pažiūrėt nors pakraščiu dangaus į savo meilę... Po poros dienų pažiūrėjau ir pats nustebau: gimė tokia forma.

Tęsinys kitame numeryje

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčiai – 600 metų

Kunigas Petras Kraujalis ir Trakai

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Danos Buinickaitės nuotr.

Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčia iš paukščio skrydžio. 2005 m.

XX a. pirmosios pusės žymus Vilnios visuomenės veikėjas ir publicistas kunigas Petras Kraujalis gimė 1882 m. liepos 8 d. pasiturinčių valstiečių Tomo ir Kotrynos Juzelskaitės Kraujalių šeimoje Žagarų kaime prie Stirnių ežero, anuometinia-me Alantos valsčiuje (dabar Molėtų rajonas). Vaikelis pakrikštytas liepos 11 d. savos parapijos – Labanoro bažnyčioje. Tėvų žemė buvo pirktą iš kunigaikščio Giedraičio. Mirdamas 1889 metais, tėvas sūnui kaip jo dalį paliko pinigų mokslams išėti.

Mokslių pradžia – namai, prie motinos ratelio. Elementorius lenkiškas, nors Petrelis, o tikriausiai ir mokytoja, ne ką jame suprato. Toliau – maldaknygė ir Petkūniškio dvarelio daraktorius. Pusmetį pasiruošęs Mintaujos (Jelgavos) gimnazijos prieklasėje, 1894 m. apie Kalėdas P. Kraujalis įstojo į gimnaziją, bet 1896 m., būdamas antroje klasėje, pašalintas už dalyvavimą mokinių maište prieš rusišką pamaldą. Prieš jas protestavo gimnazijoje mokėsi lietuviai A. Smetona, P. Vaičkus, J. Tūbelis ir kiti. Pasak „Lietuvių enciklopedijos“ (t. XIII, Bostonas, 1958), P. Kraujalis tais pačiais metais įstojo į Vilniaus gimnaziją. Tačiau 1902 m. birželio 6 d. išrašytame Vilniaus 1-osios gimnazijos brandos atestate rašoma, kad Mintaujoje jaunuolis mokėsi 2 metus ir 10 mėnesių. Taigi į Vilniaus gimnaziją galėjo įstoti tik 1897 m., juo labiau, kad ir Vilniuje gyveno tik nuo 1897 m. sausio 3 d. Vilniaus gimnazijoje mokėsi 5 metus ir 5 mėnesius (*Mokslių akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius, fondas 342, byla 13614; toliau – MAB, o skaičiai reišk fondo ir bylos numerius*). Jaunuolio elgesys šioje gimnazijoje buvo puikus, pamokų lankomumas ir pasirengimas joms bei rašomieji darbai labai geri, stropumas labai geras, žinių troškimas geras. Iš gimnazijoje dėstyto 12-kos dalykų 5 įvertinti penketu, o 7 – ketvertu.

Baigęs gimnaziją, P. Kraujalis iš karto ryžosi stoti į Vilniaus kunigų seminariją. Stodamas pateikė 1902 m. gegužės 4 d. išrašą iš Labanoro bažnyčios krikšto metrikų, 1902 m. birželio 14 d. Alantos valsčiaus pažymėjimą, kad valsčiaus valdyba ir valstiečių bendruomenė nemato kliūčių jaunuoliui tęsti mokslus ir stoti į dvasininkų luomą (ši dokumentą pasirašęs valsčiaus seniūnas taipogi buvo Kraujalis). Kartu pateikta Vilniaus apygardos teismo 1902 m. rugpjūčio 16 d. pažyma, kad P. Kraujalis nebuvo ir nėra teisiamas, taip pat Vilniaus gubernatoriaus (už gubernatorių pasirašęs valstybės turtų valdytojas) 1902 m. rugpjūčio 21 d. pažyma, kad P. Kraujalis nebuvo teisiamas ar tardomas, doroviniu ir politiniu nepatikimumu nepasireiškęs. Į seminariją priimtas III kurso klieriku nuo 1902 m. rugsėjo 20 d. Turėdamas brandos atestatą, mokėsi tik teologijos dalykų.

Besimokydamas seminarijoje, Kraujalis 1903 m. spalio 29 d. atvyko į karinės tarnybos šaukimo komisiją ir pagal ištrauktą burtą įskaitytas apsaugos kariuomenės

pirmos kategorijos kariu iki 43 metų amžiaus arba iki 1925 m. sausio 1 d. Kaip kunigų seminarijos auklėtinis 1904 m. rugpjūčio 10 d. nuo karinės tarnybos atleistas.

Visą seminarijos kursą P. Kraujalis baigė 1904 m. birželio 12 d., išlaikė baigiamuosius egzaminus ir birželio 18 d. gavo seminarijos baigimo atestatą. Tačiau į kunigus dar neišventintas. Gabus jaunuolis, atrodo, atkreipė vyskupijos vadovybės dėmesį. Kunigų seminarija gavo Vilniaus vyskupo E. Ropo 1904 m. rugpjūčio 26 d. raštą parengti reikiamus dokumentus mokyti į Peterburgo Romos katalikų dvasinę akademiją siunčiamiems seminarijos auklėtiniais Pranciškui Tamulevičiui, Petrui Kraujaliui ir Teofilui Čarkovskiui. Rašte kartu paaiškinta, kad Tamulevičiui numatyta valstybės lėšomis išlaikoma vieta, o Kraujaliui ir Čarkovskiui teks mokyti už savo pinigus (MAB 318-15771).

Peterburgo dvasinėje akademijoje P. Kraujalis mokėsi nuo 1904 m. rugsėjo 1 d. Mokėsi gerai. Akademijoje tuo metu dėstė žinomi lietuvių dvasininkai: būsimieji vyskupai Jurgis Matulevičius-Matulaitis ir Pranciškus Bučys, kunigai Kazimieras Jaunius ir Jonas Mačiulis-Maironis. 1907 m. gegužės 29 d. klierikas išlaikė žodinį išbandymą moksliniam laipsniui gauti; jam suteiktas teologijos kandidato laipsnis. Po dviejų dienų, gegužės 31-ąją, perėinant į ketvirtąjį kursą, Plocko vyskupas Šembekas Kraujalį išventino į kunigus. Baigęs visą akademijos kursą, Kraujalis 1908 m. gegužės 30 d. gavo akademijos baigimo atestatą.

Peterburgo akademijos auklėtinis beveik pusmetį, iki 1908 m. Kalėdų, pabuvo viršetatinio vikaru Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje.

Laikraštis „Vilniaus žinios“ 1908 m. lapkričio 1 d. numeryje pranešė, kad kitą dieną, sekmadienį, Vilniaus katedroje ir dar 9-iose miesto bažnyčiose bus sakomi lietuviški pamokslai ir surašomi tikintieji lietuviai. Visų Šventųjų bažnyčioje pamokslą turėjo sakyti P. Kraujalis, Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje – Klemensas Maliukevičius. Vilniaus lenkų laikraščiai parašė, kad per lietuvių pamaldas bažnyčiose viskas vyko ramiai, nors Peterburgo ir kiti laikraščiai išspausdino korespondencijas iš Vilniaus apie katalikų maldos namuose vykusias „riaušes“. Būtent Visų Šventųjų bažnyčioje lapkričio 2 d. ir lapkričio 9 d. įvyko incidentai dėl jauno kunigo sakyto lietuviškų pamokslų. P. Kraujaliui kalbant, bažnyčioje buvę lenkai stengėsi pamokslus nutraukti lenkišku giedojimu.

„Vilniaus žinių“ redaktorius Jonas Vileišis ir „Vilties“ redaktorius Antanas Smetona lapkričio 11 d. buvo nuvykę pas Vilniaus vyskupijos valdytoją K. Michalkevičių, prieš kelis mėnesius pradėjusį eiti šias pareigas, pasiteirauti, kas manoma daryti dėl lietuvių kalbos įvedimo Vilniaus bažnyčiose. Konkretesnio atsakymo negavo. Tačiau Michalkevičius Vilniaus laikraštyje „*Kurjer Litewski*“ lapkričio 12 d. numeryje paskelbė laišką, kurį lapkričio 13 d. persispausdino „Vilniaus žinios“. Vyskupijos valdytojas rašė: „Tik Visų Šventųjų bažnyčioje, ypač antrą lietuviškų pamokslų sekmadienį, nesiliovė tvarkos ardytojų saują giedojusi lenkiškai, Evangelijos paskaitymui pasibaigus. Nors kunigas davinėjo ranka ženklus, tvarkos ardytojai suklaupę ties didžiu altoriu ir nemanė savo giesmių pertraukti. Paskui kunigas ir žodžiais meldė juos liautis giedojus, bet ir tas negelbėjo

ir kunigas tik ačiū savo stipriam balsui įstengė užbaigti sakyti pamokslą, vis lenkų giedorių tebetrukdomas“. Trečią sekmadienį nei lietuviškų pamokslų, nei lietuvių surašymų niekas netrukdė, nei vienoje bažnyčioje tvarkos niekas neardė.

Į tuos įvykius atsiliepė ir Vilniaus rusų laikraštis „Виленский вестник“. O anoniminiame neva grupės vilniečių atvirame laiške vyskupijos valdytojui K. Michalkevičiui ir P. Kraujaliui (MAB 318-22124) piktinamasi tiek išūliu lenkų elgesiu, tiek vyskupijos valdytojo ir jauno kunigo pozicija.

Nuo 1909 m. sausio 20 d. Petras Kraujalis paskirtas vikaru į Gardino Bernardinų bažnyčią. Anot P. Kraujalio 1910 05 11 rašto vyskupijos valdytojui, jis nuo 1909 m. kovo 25 d. buvo paskirtas tikybos mokytoju kai kuriose Gardino vidurinėse mokyklose, tačiau šio darbo dirbti nesuspėjęs, nes vyskupijos valdytojas tikybos dėstytoju paskyręs kunigą Grinkevičių. Du mėnesius nebuvus Gardino Pranciškonų bažnyčios ir vienuolyno kunigo Bojarunco (Bojarūno), tai bažnyčiai ir vienuolynui vadovavo P. Kraujalis. Pasak tarnybos lapo (pradėto 1910 m. liepos 1 d.), esančio P. Kraujalio asmens byloje Lietuvos valstybės istorijos archyve (*fondas 694, apyrašas 3, byla 1064; toliau – LVIA, o skaičiai reišk fondo, apyrašo ir bylos numerius*), kunigas gerai kalbėjo lenkiškai, lietuviškai ir rusiškai, skaitė vokiškai ir prancūziškai bei truputį itališkai. Apgailestavo, kad gyvendamas Baltarusijoje, nemokėjo baltarusiškai, kas trukdė dvasininko kultūriniam darbui. (Šia proga prisiminkime, kad ano meto bažnyčia katalikų baltarusių praktiškai nepripažino, kone visi katalikų tikėjimo baltarusiai vadinti ir rašyti lenkais, baltarusiškų parapijų bažnyčiose melstasi lenkiškai, nebent vienur kitur pamokslai sakyti ir baltarusiškai.)

Pasak kunigo baltarusio Vlodo Toločkos (autorių kolektyvo knyga „*Kunigas Petras Kraujalis*“, Vilnius, 1937; kunigo pavardė knygoje visur rašoma „Kraujelis“, kurią mes keičiame į „Kraujalis“), perkėlimas į Gardiną P. Kraujaliui buvo bausmė: talentingą ir idėjų kupiną kunigą lietuvių norėta nustumti toliau nuo lietuvių. Tačiau ir Gardine jis prie savęs subūrė ten buvusių lietuvių būrelį, suorganizavo lietuvių tarnaičių Šv. Zitos draugijos skyrių.

Gardine P. Kraujalis irgi turėjo nemalonumų. Rusijos Vidaus reikalų ministerijos Kitatikių reikalų departamentas 1909 m. rugsėjo 2 d. kreipėsi į Vilniaus vyskupijos valdytoją pranešdamas, kad balandžio 9 d. kun. Kraujalis, prisaikdin-damas kareivius naujokus, į bataliono vado pastabą, jog ne visi kareiviai taria priesaikos žodžius, reagavo metęs vadiui priesaikos lapą, sakydamas: „Dabar prisaikdinkite patys!“. Be to, prisaikdinant kareivius stačiatikius, Kraujalis sėdėjo vežime ir išlipo tik bataliono vado verčiamas. Prašyta Kraujalio raštiško pasiaiškinimo. Dėl tokio jauno kunigo elgesio VRM departamentas nesutiko, kad P. Kraujalis būtų paskirtas Vilniaus kunigų seminarijos dėstytoju. Tos pačios priežastys sutrukdė Kraujalį paskirti Lentupio klebonu: į vyskupijos 1910 m. gegužės 21 d. raštą Vilniaus gubernatorių birželio 16 d. atsakė neigiamai.

1910 m. gegužės mėnesį mirė Gardine gyvenusi žymi lenkų rašytoja Eliza Ožėskienė. Vilniaus lenkų laikraštis „*Kurjer Litewski*“ parašė, kad jos laidotuvėse iš vietos kunigų dalyvavo vienintelis Gardino dekanas Elertas. P. Kraujalis

greitai atsikirtu laikraščiai, parašydamas, kad laidotuvėse jis dalyvavęs, tik kamža nevilklėjęs.

Vyskupija nusprendė P. Kraujalį perkelti į Trakus. K. Michalkevičius 1910 m. birželio 26 d. P. Kraujaliui į Gardiną parašė: „Perkeldamas Jus nuo šios dienos Trakų bažnyčios vikaro pareigoms, siūlau jums, gavus šį mano įsakymą, nedelsiant išvykti į paskyrimo vietą ir tarnauti ten dorai ir dievobaimingai su dvasine nauda bažnyčiai ir žmonėms“. Trakų klebonas ir dekanas Juzefas Karvovskis liepos 15 d. pranešė „Aukštajam Dvasiškajam Tėvui Ponui Romos katalikų Vyskupijos Apaštališkajam protonotarui šv. Teologijos Magistrui Prelatui Michalkevičiui“, kad pagal jo birželio 26 d. potvarkį kun. Petras Kraujalis liepos 14 d. atvyko į Trakus ir pradėjo eiti jam pavestas pareigas (LVIA 604-1-10902). Čia tenka pataisyti minėtą „Lietuvių enciklopediją“ ir „Visuotinę lietuvių enciklopediją“ (t. X, Vilnius, 2006). Mat abu leidiniai teigia, kad Trakuose P. Kraujalis vikaravęs tik 1911 metais, o į Vilnių grįžęs 1912 metais.

Knygoje „Kunigas Petras Kraujalis“ kun. Kristupas Čibiras rašo, jog P. Kraujalis „Trakuose visuomeninio gyvenimo ir draugystės nerado. Šiek tiek inteligentų buvo grafo Tiškevičiaus dvare ir mieste-lyje, bet nuoširdesni santykiai su jais jaunam lietuviui nesimezgė. Parapija buvo didžiulė, bet tamsi ir nuskurusi. Kunigas Petras savo akimis tai pamatė kalėdodamas ir nustebo: kaip tai? – taip arti Vilniaus, [...] – ir toks žmonių tamsumas ir skurdas!“ Tačiau „Trakai veikė jauną kunigėlį savo gamta ir praeities didybe“. Pamilo ežerus ir pilį. Po darbų irdavosi į Galvės ežero salas. Gyvendamas Gardine, žvejėjo Nemune, o Trakuose – ežeruose.

„Žiūrėdamas į Trakų griuvėsius ir jų apylinkės gyventojų nutautėjimą, rašo savo tų laikų dienyne: „Griuvėsiuose kunigaikščių rūmai, griuvėsiuose gyventojų nameliai, griuvėsiuose ir Lietuvos gyvenimas. Širdin laužiasi didis troškimas pradėti kelti Lietuvą“ (K. Čibiras, knygos p. 36).

P. Kraujalis iš Trakų važinėjo į Vilnių, į lietuvių šviesuolių susirinkimus, rašė straipsnius į „Viltį“ ir kitur.

Iš Trakų P. Kraujalis 1911 m. balandžio 29 d. prašė vyskupijos valdytojo leisti jam redaguoti lietuvišką žurnalą „Spindulys“, kurį Vilniuje leisiąs Merkinės dekanas Vladas Mironas.

Europos Parlamentas

Europos Parlamento plenarinė sesija Strasbūre

Vienas iš Europos Parlamento pastatų

Kovo 9-12 dienomis Strasbūre (Prancūzija) vyko EP (Europos Parlamento) plenarinė sesija. Ją pradėjo EP pirmininkas Hans-Gert Pötering, pasmerkęs Šiaurės Airijoje įvykdytą teroro išpuolį prieš britų karių ir išreiškęs užuojautą jų artimiesiems. EP pirmininkas taip pat pasveikino moteris Kovo 8-osios dienos proga ir palinkėjo, kad jų dalyvavimas visuomeniniame gyvenime būtų lygiavertis, nes iki šiol dar jaučiama lyčių nelygybė. (Nuo 2007 m. sausio 1 d. Parlamente yra 785 nariai. 31,46 proc. sudaro moterys – tai didesnė dalis negu daugelio šalių Parlamentuose. 1979 m., kai EP pirmą kartą buvo tiesiogiai išrinktas, jame buvo tik 16,5 proc. moterų.)

Svarbiausios šios sesijos nagrinėtos temos buvo susijusios su transportu, aplinkosauga ir ekonomika. (Nuo 2004 m. liepos iki 2008 m. gruodžio EP plenarinėse sesijose buvo balsuojama 25 823 kartus, t. y. vidutiniškai apie 5700 kartų per metus). Europarlamentarai balsavo dėl elektroninių saugos sistemų naujuose automobiliuose, dėl sunkvežimių apmokestinimo pagal jų sukliamą triukšmą bei oro taršą, siūlė griežčiau kontroliuoti vaizdo žaidimus, kadangi jie ne tik gali ugdyti vaiką, bet ir žaloti, riboti lošimą internete, kadangi jie sukelia didesnę sukčiavimo, priklausomybės riziką negu tradiciniai lošimai, pageidavo išsamesnių maisto produktų etikečių, nagrinėjo kitas aktualias temas.

Apie maisto produktų etikečių ženklavinimą kalbinta Darbo partijos atstovė, Liberalų ir demokratų aljanso už Europą frakcijos narė **Danutė Budreikaitė** sakė mananti, kad dažnai pirkėjui informacijos apie produktą nereikia, ypač Lietuvoje. „Dažnai pirkėjas pas mus kol kas dar renkasi pagal kainą, tačiau yra jau ir kitas atsirandantis požiūris – norima ekologiškų produktų. Dabar buvo kaip tik diskutuojama, kad produktų etiketėse turėtų būti pažymėta, jei produktas pagamintas iš genetiškai modifikuotais pašarais maitintų gyvūnų. Žmogus turėtų aiškiai matyti produkto sudėtį ir pasirinkti. Žmogus galbūt vartos mažiau, bet sveikesnį maistą. Atsirado reikalavimas, kad produktų etiketėse būtų nurodytas naudotas pesticidų kiekis. Diskutuota ir

Europarlamentarė Laima Andrikiene

EP Liberalų ir demokratų aljanso už Europą atstovė spaudai Neringa Gaidytė

Posėdžių salė

Strasbūro žydų sinagoga

Strasbūro senamiestis

tai, kad norima įkurti produktų kokybės agentūrą“, - pasakojo D. Budreikaitė. Ji taip pat paminėjo, kad siekiama nurodyti maisto produktų kilmę. „Produktai turi atitikti Europos Sąjungos reikalavimus. Jeigu mes išvežame, pavyzdžiui, augalinį produktą, grūdų kokybė turi būti deklaruojama pagaminimo šalyje, o mėsos kokybė kontroliuojama atvykimo šalyje. Reikalaujama taikyti 4 maisto žymes: kilmės, vietos nuorodą, geografinę nuorodą, garantuotą tradicinio gaminių nuorodą ir ekologinę nuorodą.“

Produktų supaprastinimų klausimu Liberalų ir demokratų aljanso už Europą frakcijos narė pasisakė, kad produktai nebūtinai turi būti labai gražios išvaizdos, tiesūs, kas buvo reikalaujama anksčiau. „Yra nestandartinis gaminytis, nestandartinis vaisius. Gražesnius galėtume pardavinėti už didesnę kainą, nestandartinius parduoti pigiau. Geriau suvalgyti nestandartinį, bet sveiką obuolį“, - savo nuomonę dėstė Danutė Budreikaitė.

Taip pat šiuo laiku aktualia tema sutiko pakalbėti Europos Parlamento narė **Ona Juknevičienė**. Į klausimą, ar dabar esantis ekonomikos nuosmukis dar gilės, europarlamentarė kalbėjo, jog „ekonomika yra tiesiogiai priklausoma nuo finansų. Lietuvoje įmonės, verslininkai bei žemdirbiai negali taip lengvai ir pigiai gauti kreditų iš bankų, kaip buvo iki šiol. Vis daugiau bankrutuojančių įmonių, žmonės netenka darbo. Manau, kad šis neigiamas finansų krizės poveikis bus jaučiamas dar gana ilgai. Atstatyti stabilumą ir sudaryti sąlygas, kad ekonomika imtų kilti, prireiks ne vienerių metų.“

Paklausta, kokie verslo skatinimo

būdai šiuo metu šaliai būtų naudingiausi, europarlamentarė atsakė: „Valstybė ne tik neskaitina, kad atsirastų pasiturinčių žmonių vidurinis sluoksnis, kad jis didėtų, atvirkščiai – jį visais būdais naikina. Smulkaus ir vidutinio verslo skatinimas, finansinių institucijų ir bankininkų milijoninių algų reguliavimas ir mažinimas yra pagrindiniai uždaviniai Europos Sąjungos ekonomikos gaivinimo programoje. Deja, Lietuvos Vyriausybės priimta mokesčių politika ir toliau toleravimas monopolininkų pasipelnymui iš vargšų žmonių laidžia galvoti, kad mums dar labai toli iki Europos Sąjungos. Manau, kad didinimas mokesčių smulkiems ir vidutiniams verslams, žmonėms, užsiimantiems individualia veikla, patentininkams ir panašiai gali būti prilyginamas savanoriškam susinaikinimui. Tokiai Vyriausybės politikai nepritariu. Siekiant užlopyti biudžeto skylę reikia sumažinti monopolininkų apetitus ir neleisti jiems spausti iš žmonių paskutinį prakaitą – dindinti elektros, šildymo, dujų kainas.“

Apie lito devalvavimo grėsmę Ona Juknevičienė pasakojo: „Kai buvo svarstomas euro Lietuvoje įvedimo klausimas, atsivežiau į Vilnių europarlamentarus, Europos Komisijos nari, kuris surengė ataskaitą apie Lietuvos pasirengimą įvesti eurą. Norėjau, kad mūsų valdžios atstovai įtikintų Briuselio institucijas, jog esame pasirengę turėti eurą. Tačiau mūsų valdžios vyrams, matyt, labiau rūpėjo savivaldos rinkimuose galimybė manipuliuoti ir meluoti žmonėms, kad įvedus eurą, labai pakils kainos, todėl euras mums nereikalingas. Šiandien matome, koks skirtumas yra tarp šalių, kurios išivedė eurą, kaip joms lengviau valdyti finansų krizę ir kaip Lietuva vis labiau artėja prie jau bankrutuojančių valstybių, tokių kaip Vengrija ar Latvija.“

Auksė KEKYTĖ, Vilniu-Strasbūras-Vilnius

Mažosios Lietuvos kultūros paveldas

Pakalnės kaimas

Dr. Martynas PURVINAS, Kaunas

Danos Bulickaitės nuotr.

Marija ir Martynas Purvinai

Dabar Pakalnės upė - nedidelė atšaka Nemuno deltoje. Iš aukščiau atitekanti Rusnės upė (Nemuno žemupys ruože tarp Tilžės ir Rusnės) ties Rusnės miesteliu pasidalina į šiaurinę dvi didžiausias atšakas: Atmatą ir Skirvytę. Nuo šios netrukus atsišakoja Pakalnės upė, tekanti pro Rusnės miestelį.

Šiandien kukli Pakalnės upė viduramžiais buvo gal svarbiausioji ir vandeniningiausioji atšaka. Tai buvo vienas iš svarbiausių vandens kelių Nemuno deltoje, ja plaukdavo valtys ir laivai, atplaukdamę iš Nemuno baseino. Paupyje nuo seno kūrėsi žvejai, darbavęsi žuvingose Kuršių mariose.

Prasmingas ir pats Pakalnės vardas. Vietos žmonėms jis reiškė pačią žemiausią vietą. Kaip nuo ilgo kalno srūvantis Nemunas čia išties pasiekia „pakalnę“ - čia pat įteka į Kuršių marias, baigdamas savo kelionę. Nuo čia žvelgiant, kitos Lietuvos gyvenvietės stovi „ant kalno“ - aukštelėliau.

Šiandieninės Nemuno deltos žemutinė dalis - atšakų raizginytis žemiau Rusnės miestelio - istoriškai gan nesenais dalykas. Prieš kelis šimtmečius sudaryti senieji žemėlapiai ten rodė kur kas mažesnę sausumos plotą, vėliau pradingusias gausias salas. Tą sausumą ten per šimtus ir tūkstančius metų suklostė Nemuno atplukdyti nešmenys, vis plėtę deltos plotą į Kuršių marių pusę. Kasmetiniai potvyniai vis paaugstindavo užsemtus plotus - ten nusėsdavo upės atneštas dumbblas ir smėlis. Staigesni potvyniai ir ledonesiai išgrauždavo naujas protakas, sustumdavo pakilumėles.

Tokioje nestabilioje vietovėje nuo seno kūrėsi pavienės Pakalnės žvejų sodybėlės. Joms grėsdavo kasmetiniai pavasariniai potvyniai (kartais užplūsdavę ir rudenį bei kitais metų laikais). Aplink plytėjo sunkiai įžengiami liūnai, drėgnų pievų ploteliai. Tad naujakuriams tekdavo ieškoti bent kiek aukštesnės bei sausesnės vietelės, kur būtų galima apsigyventi kiek saugiau. Todėl Pakalnės seniausios sodybos buvo išsimėčiusios labai padrikai, jos dažniau glaudėsi prie upės - ant vadinamojo sąnašų volo paupyje.

Žuvų gausa, vešlūs žolynai drėgnose pievose viliojo čia kurtis vis naujus žmones, nepabijodavusius kasmetinės gamtos rūstybės. Galop Pakalnės kaimo sodybos nusidriekė net per šešis kilometrus, čia susiklostė turbūt ilgiausias Lietuvos kaimas.

Pagausėje gyventojai vis drąsiau imdavosi pertvarkyti nepalankią aplinką. Iš akmenų sukrutais molais reguliuojant upės atšakų žiotis, galiausiai didesnė nuotėkio dalis pasuko Atmatos upe, o praeityje labai vandeninga Pakalnės upė palaipsniui sumenko. Gyvenimas jos pakrantėse tapo saugesnis ir palankesnis kaimo plėtrai. Tačiau didesni laivai jau sukldavo kitomis atšakomis.

Kasant griovelius, buvo sausinami ploteliai aplink sodybas. Aptikta, kad sąnašingose

deltos dirvose puikiai dera daržovės, kad erdvių užliejamųjų pievų šienas - krašte paklausi prekė. Tai vėl skatino Pakalnės kaimo plėtrą. Taip klostėsi labai didelis kaimas.

Antai, 1815 metais Šilutės apskrities Rusnės parapijos Pakalnės kaime buvo net 61 sodyba su 441 gyventoju. Tai buvęs pats didžiausias kaimas visoje Rusnės parapijoje, vadintas mišriu (ten gyveno įvairiais laikmečiais atsikėlę žmonės, turėję skirtingas teises ir privilegijas).

Idomu, kad XVIII amžiuje pertvarkant Nemuno deltos žvejų kaimus, Pakalnės kaimo nesiimta reformuoti. Ten nebuvo kurta žvejų kolonija, kokia atsirado žinomame Minijos kaime. Pastarajame kaime visos sodybos buvo sukelstos į gan nedidelį plotą, kur pastatai stovėjo labai tankiai. Tuo tarpu pakalniškiai liko gyventi senoviškai - padrikai išsimėčiusiose sodybose. Per šimtmečius Pakalnės upė jiems liko patogiasias susisiekimo kelias - didesnėmis burinėmis kuršvaltėmis plaukta žvejoti į Kuršių marias, irklinėmis valtėmis stumtasi į netolimą Rusnės bažnytkaimį ar tolėlesnę Šilutę. Ten vežtas parduoti žvejų laimikis, kaimo moterų daržuose užaugintas derlius.

Palaipsniui buvo užkariautos naujos rinkos. Dar XIX amžiuje, o ypač XX amžiaus pradžioje daržovės iš Pakalnės ir kitų Nemuno deltos kaimų įsivyravo Klaipėdos turguose. Daug daržovių bei žuvų buvo plukdoma ir į Tilžę - neoficialiąją Mažosios Lietuvos sostinę.

Nemuno deltoje buvo susiklostęs savotiškas socialinis fenomenas - specifinė moterų kultūra. Tenykštės moterys ne tik dirbo dideliuose daržų plotuose (kol vyrų žvejodavo mariose), bet ir pačios gabenavo užaugintas daržoves į miestų prekyvietes, pačios jomis prekiaudavo, pelnydamos nemažas pajamas.

Sezono metu jos į miestus vykdavo kas savaitę ar dar dažniau, kartais ten užtrukdavo ir ilgesnį laiką. Už gautus pinigų jos apsipirkinėdavo miestų krautuvėse, susipažindavo su tenykštėmis naujienomis bei madomis. Taip klostėsi savotiškas moterų sluoksnis, kuriam miestas nebuvo svetimas. Pakalniškės (kaip ir dalies kitų Nemuno deltos kaimų moterų) skyrėsi nuo kokio atkampaus žemdirbių kaimo moterų, neturėjusių nei patogaus vandens kelio, nei galimybės dažniau ištrūkti į miestą.

Į Pakalnės kaimą moterys iš miestų atsiveždavo madingų apdarų, kokių dailių ar madingų dalykų, puošdavusių kaimo trobas. Nemaža tų moterų nebūdavo vien skurdžios kaimietės. Gan pastovus ir ne toks jau mažas uždarbis, dažnas pasižmonėjimas miestuose atpirkdavo kasmetinių potvynių laikų patirtus vargus bei kitus nepatogumus.

Būdinga detalė: XX amžiaus pradžioje daržovių sėklas pakalniškės moterys užsisakydavo Vakarų Vokietijoje, iš atsiųstų katalogų pasirinkdavusios tinkamesnes veisles. Žinotos trąšos, daržovių agrotechnikos gudrybės. Taip būdavo užauginamos miestų pirkėjams iš tiesų patrauklios daržovės, kurias mokėta išlaikyti šviežias, jas gabenant į tolimas prekyvietes.

XX amžiaus pradžioje Pakalnės daržininkų gyvenimas dar palengvėjo - iš Rusnės į Klaipėdą bei Tilžę reguliariai plaukdavo garlaiviai, vėliau atsirado ir sunkvežimių linija, kuria keliaudavo daržovių augintojos. Kitos pasirinkdavo vandens kelią: prieš srovę būrį valtelių iki pat Tilžės nutempdavo vietinis vilkikas.

Visame krašte garsėdavo Pakalnėje užauginti svogūnai, morkos bei kitos daržovės. Idomu, kad tas vėlesnis verslas palaipsniui užtemdė tradiciškesnius verslus: žvejybą bei pievų šienavimą. Antai, klaipėdiškiai žmonės iš Pakalnės kaimo vadindavo tiesiog „morkininkais“ - pirmiausiai daržovių augintojais.

Pelningi verslai lėmė sėkmingą Pakalnės kaimo gyvavimą ir jo ilgaamžę plėtrą.

Antai, 1871 metais kaime jau buvo 70

*Pakalnės k. 1999 m. liepa. Būdingas didesnės sodybos medinis gyvenamasis namas**Po 1991 m. sudeginta daili medinė vila Pakalnės kaime su tradiciniais puošmenimis. 1987 m.*

sodybų su 595 gyventojais. Būdinga, kad anuomet kaimas dar vis plėtėsi, kitaip nei dauguma Mažosios Lietuvos žemdirbių kaimų. Mat 1807 metais Prūsijos valstybėje panaikinus baudžiavą vis daugiau jaunimo iš žemdirbių kaimų išvykdavo uždarbiauti į didmiesčių fabrikus ar šachtas Vakarų Vokietijoje, kur buvo galima užsidirbti daugiau ir lengviau. Idomu, kad Pakalnės tradiciniai verslai ilgai išliko gan patrauklūs - mažai nusileido miestų vilionėms.

Tik XX amžiaus pradžioje kaimo gyventojų skaičius palaipsniui pradėjo mažėti, nors išikurdavo ir visai naujų sodybų. 1905 metais Pakalnės kaime buvo 73 sodybos su 452 gyventojais. Kaimui priklausė 1120 hektarų žemės (daugiausiai pievų paupiųose).

Atsirasdavo naujų dalykų. Antai, Pakalnės kaimo vakarinėje dalyje puošnią medinę vilą -poilsiavietę buvo pasistatęs pirklys iš Tilžės, čia atvykdavęs žvejoti ir medžioti. Kaime apsilankydavo smalsių keliautojų.

Pratūzus Pirmojo pasaulinio karo audroms bei pokario negandoms, Pakalnėje gyventojų dar sumažėjo.

1925 metais Šilutės apskrities Skirvytėlės valsčiaus Pakalnės kaime gyveno 418 žmonių. Tačiau iki pat Antrojo pasaulinio karo išliko tradiciniai verslai: toliau augintos daržovės, gaudytos žuvys, ruoštas šienas; visu tuo sėkmingai prekiauta. Ilgiau užtrukdavo kelionės į Tilžę - ten vykstančius tikrindavo (kartais gal ir priekabaudami) Lietuvos Respublikos bei Vokietijos pasieniečiai bei muitininkai, įsikūrę prie naujosios valstybinės sienos. Kita vertus, naujoji siena, kainų skirtumai gretimose valstybėse skatino kontrabandą. Įvairiais būdais siekta parsivežti kokių pigesnių ar pelningesnių dalykų - tai moterims kūnus apsivyniojant Tilžėje pirktais šilkais, tai kitur ką slepiant.

Pakalnės kaimas turėjo savą mokyklą upės kairiajame krante. Ten stūksojusioje kalvelėje (kur galėjo būti senovės gyvenvietė) buvo įrengtos tvarkingos kaimo kapinaitės, kuriose laidoti Jurgenaiciai, Milkeraiciai ir kiti pakalniškiai, jiems pastatant savitus antkapinius paminklus.

Išilgai Pakalnės upės buvo nutiesti medžiais apsodinti vieškeliai. Palaipsniui pilti apsauginiai pylimai, gelbėję nuo potvynių, kai kur saugotos ir atskiros sodybos ar jų grupės.

Vos kylant pakrančių paviršiaus lygiui, plėtojant sausinimo griovių tinklą, atsirado ir žemdirbystei tinkamų plotų. Labiau tuo

užsiėmę žmonės kūrėsi ir atokiau nuo upės - kitaip nei senieji Pakalnės žvejai. Plito mūriniai pastatai.

Veikė dvi perkėlos per Pakalnės upę. Prie vakarinės stovėjo karčema - prieglobstis sužvarbusiems pakeleiviams.

Pakalnės kaime gyveno ir labiau pasiturintys, ir skurdėsi žmonės. Greta stambesnių ūkininkų būta ir samdinių bei darbininkų, talkinusių žvejams ar šienplovams. Skyrėsi ir kaimo sodybos - būta ir didelių, su stambiais ūkiniais trobesiais, būta ir kuklių sodybėlių. Taip buvo susiklostęs labai įvairus didysis kaimas, nusidriekęs palei Pakalnės upės vingius nuo Rusnės miestelio iki beveik pačių Kuršmarių.

Deja, Antrasis pasaulinis karas bei sovietinė okupacija nusiaubė Mažąją Lietuvą. Pakalnės kaimas neteko savo pagrindinio turto - senųjų gyventojų, kurie buvo priversti palikti savo gimtinę. Žlugo tradiciniai verslai: žvejyba iš burinių valčių, daržovių auginimas specifinėse lysvėse, tolimos kelionės į didmiesčių turgavietes.

Tik dalis pokarinių atsikėlėlių rūpestingiau prižiūrėjo čia rastus senuosius pastatus ir sodybas. Įdiegos sovietinio ūkininkavimo modelį, daug ko tiesiog nebereikėjo. Imta pertvarkyti ir tradicinį kraštovaizdį - apylinkės išraižė gilūs sausinimo grioviai, paupiais buvo supilti aukštesni pylimai, statyti dideli ūkiniai trobesiai vietos ūkio reikalamas.

Nuo 1972 metų lankantis Pakalnėje teko stebėti ir vaizdingą senąjį kaimą, ir palaipsnių jo nykimą. Laikams keičiantis pavyko užfiksuoti senąsias kaimo sodybas bei pastatus, paskelbti žinių apie Pakalnės vertybes.

2007 metais pagal Kultūros paveldo departamento užsakymą atlikau pakartotinius kaimo tyrimus, pasiūliau šiam vis dar vaizdingam kaimui suteikti regioninio lygmens kultūros paveldo objekto statusą, atskirai fiksuoti tebestovinčius vertingus senuosius pastatus.

Martyno Purvino nuotr.

Literatūra:

1. Purvinas, Martynas. Pakalnė. Iš: Statyba ir architektūra, 1988, Nr. 4.
2. Purvinas, Martynas. Rusnė: gyvenvietės ir senieji pastatai pokario metais. Iš: Rusnė. V., 1992, p. 96-163.
3. Purvinas, Martynas. Nemuno deltos istorinė raida. Iš: Mažosios Lietuvos enciklopedija. T. III. V., 2006, p. 264-265.
4. Purvinas, Erikas, Purvinas, Martynas. Nemuno deltos užliejamųjų pievų. Iš: Mažosios Lietuvos enciklopedija. T. III. V., 2006, p. 266-267.
5. Purvinas, Martynas. Daržovių augintojų kaimai Nemuno deltoje: tradicinės gyvenamosios bruožai ir Pakalnės kaimo raida. Iš: Liaudies kultūra, 2008, Nr. 4, p. 15-27.

*Lietuvos parapijų istorijos***Baigta Alantos šv. apaštalo Jokūbo bažnyčios restauracija*****Monika VIRVIČIŪTĖ-RYBELIENĖ, Povilas VIRVIČIUS, Vilnius****Tęsins. Pradžia Nr. 6*

Jis tuoju atstatė suardytą tiltą ir, persikėlęs per upę su husarų eskadronu, jėgerių pulko vienu batalionu ir 4 patrankomis, atakavo sukilėlių dešinįjį sparną. H. Dembinskis gynėsi iki jo pėstininkai ir artilerija pasiekė mišką. Tada jis pavedė A. Janovičiui su 13 ulonų pulku pridengti atsitraukimą. V. Matušovičius su 200 šaulių liko miške, kur turėjo išsilaikyti iki vakaro. Tačiau jėgerių batalionas jį išstūmė. Po to Savoinio avangardas, vadovaujamas generalinio štabo pulkininko Gedicho, atkakliai puolė A. Janovičiaus ulonų pulką. H. Demblinskis pasiuntė V. Sierakovskį su pėstininkais, gurguole ir 4 sunkiomis patrankomis į Molėtus, o pats su visais raitininkais ir dvejomis lengvosiomis patrankomis padėjo ariergardui. Traukiantis iki Molėtų, sukilėliams prisiėjo šešis kartu atremti Gedicho karių atakas. Mūšis prie Alantos buvo vienas paskutinių sukilėlių susirėmimų su caro kariuomene. Aukų turėjo ne tik kovojančios pusės. Nukentėjo ir vietos gyventojai: buvo naikinamas derlius, grobiamos maisto atsargos, kilo badas, choleros epidemija. Po sukilimo pralaimėjimo carinė valdžia stiprino nacionalinį, religinį engimą ir valstiečių išnaudojimą. Alanta iš Vilniaus vyskupijos buvo perduota Žemaičių vyskupijai, kuriai netrukus ėmė vadovauti vyskupas Motiejus Valančius. Visa žemė buvo paskelbta dvarininkų nuosavybe. Už žemę, kuria naudojosi valstiečiai, turėjo eiti lažą. Valstietis buvo visiškoje pono nuosavybėje. Ponas jį valdė, baudė, galėjo jį drauge su žeme pirkti, parduoti, padovanoti ar išmainyti. Lažinės prievolės įvairiuose dvaruose buvo skirtingos. Kaip užfiksuota Lietuvos istorijos šaltiniuose, Svobiškio dvare buvo nustatytos tokios lažinės prievolės: „Pagal senus inventorių papročius lažiniai žmonės iš tų toliau minimų kaimų, tai yra iš Liesėnų, Vaikšniūnų, Mackėnų, Juodiškių, Buržilų, privalo eiti nuo kiekvienos trobos darbininkas pats, antras penkias dienas savaitėje su dvejutu gyvulių, o kitą savaitę šeštadienį vienas darbininkas vieną dieną, o nuo Visų Šventųjų iki švento Jurgio darbininkas ta pačia tvarka, o antrininkas tik tris dienas, jį galima panaudoti verpimui arba prie kito darbo“.

Sunkia valstiečių padėti buvo susirūpinęs vyskupas Motiejus Valančius. 1854 m. jis rašė Utenos dekanui: „Turim tikrų žinių, jog Ovantos dvaro savininkas ponas Pomarnackis savo valstiečiams, gyvenantiems Kamajų parapijoje, visai uždraudė susieiti į moterystę su kitų dvarininkų valstiečiais ir varydamas juos į lažą Ovanton, liepia septynių mylių kelionę ten ir atgal atlikti šventomis dienomis“. Vyskupas Motiejus Valančius Alantoje lankėsi 1853 m. liepos 26 d. per šv. Jokūbo atlaidus. Tą dieną Alantoje įvyko neregėtos iškilmės. Šioje parapijoje gal pirmą kartą lankėsis vyskupas. M. Valančius Sutvirtinimo sakramentą suteikė net 3012 asmenų. Alantoje vyskupas rado susenusį kleboną, todėl jo pareigoms paskiriamas administratorius. Jam nurodoma negaištant suremontuoti bažnyčiai priklausančius pastatus, išlaikyti senąjį kleboną.

Tačiau valstiečių padėti vis sunkėjo, ypač po Tadeušo Pac-Pomarnackio mirties 1849 m. (Jis palaidotas Alantos šventoriuje). Kadangi Tadeušas Pomarnackis vaikų neturėjo, augino pusbrolio sūnų Vladislavą, kuris pradėjo rūpintis naujų dvaro rūmų statyba. Jiems buvo parinkta lygesnė ir erdvesnė vieta į ry-

Alantiškių pasididžiavimas - Aušros vartų Marija ir Rubenso paveikslo kopija - Nukryžiuotasis

tus nuo senųjų rūmų (dabartinė dvaro teritorija). Dvaro statyba užgulė valstiečių pečius. Dvarininkai be jokio gailesčio spaudė baudžiauninkus ir jiems prižiūrėti pasikvietė 110 kareivių eskadroną. 1858 m. valstiečiai rašė gaudų skundą Motiejui Valančiui. Jame nurodoma, kad ponas Pomarnackis „...kasdien be pasigailėjimo muša ir dar pasamdė tokius pat kaip jis - ekonomus ir raštininkus, kurie muša rykštėmis, pagaliais, pančiais ir agrastais. Dėl to mušimo yra kurčių, bedančių ir sužalotomis rankomis, o kai kurios nėščios moterys mušamos mirė. Į lažą kasdien varo po tris ar po keturis darbininkus iš vieno kiemo. Ir sekma-dienais liepia dirbti darbus... Tuo būdu jis mus padarė elgetomis. Persižegnoję ir sukalbėję poterių, padavėme aukštesnei valdžiai skundą. Ponas apie tai sužinojęs pasikvietė ulonų eskadroną ir už bausmę juos pastatė pas mus. Kareiviai prievartauja mūsų dukteris, žmonas, seseris, o besipriešinančiom pila į burną smėlį, kad nerėktų... Kareiviai atėmė iš mūsų avizus, miežių ir šieno likučius, todėl mes per darbymetį neturėsime košės...“. Kaip M. Valančius reagavo į šį alantiškių skundą, žinių neturima.

Bažnyčios muziejus

Kam kilo mintis įkurti bažnyčios muziejų, tikslų žinių nėra, tačiau per ilgus metus kauptos bažnytinės relikvijos, raštija turėjo kažkur surasti savo vietą. Čia derėtų nepamiršti ir kunigo Šimašiaus pastangų sukaupiti medžiagą apie bažnyčią. Klebonas Grigaliūnas įrengė patalpas muziejuje, o kunigas S. Sudentas pradėjo pagrindinius muziejaus pertvarkymo darbus. Muziejuje eksponuojami įvairūs su Alantos bažnyčia susiję straipsniai, senosios bažnytinės relikvijos. Garbingas vietas tarp eksponatų randa ir buvusių bažnyčios kunigų portretai.

Alantos kunigai

Kaip savo veikaluose rašo kun. K. Girnius, sunkiausią laikotarpį - karų ir pokario - teko išgyventi klebonui Konstantinui Šimašiui. Alantoje jis gyveno 1941-01-21 - 1955-05-24. Kilęs greičiausia buvo nuo Vainuto, nes grįžęs iš lagerio ten apsigyveno pas gimines ir Vainuto šventoriuje palaidotas. Kunigu išventintas 1913 m. Vikaravo Balninkuose, Vaškuose. Po karo gyveno Vilniaus krašte, klebonavo Dūkšte. Veiklus lietuvis ir visuomenininkas. Lenkai jo nepakentė ir 1927 m. ištrėmė į Lietuvą. Klebonavo Alizavoje, o paskui Aleksandravėlėje. Paskutinė kle-

bonavimo vieta - Alanta. Buvo uolus ir griežtas - bažnytinės tvarkos atžvilgiu, iš aukšto žiūrėjo į vikarus. Po karo tvarkė sužalotą bažnyčią: sudėjo išdužusių langų stiklus, užlopė sviedinių skyles, aptvėrė kapines, apdengė kleboniją, remontavo vargonus. Buvo taupus. Daug dėmesio skyrė katechizacijai, raštinei tvarkyti, statistikoms registruoti. Didelis jo darbas - 1944 m. kruopščiai parašyta Alantos bažnyčios monografija. 1945 m. kleboną suima ir porą mėnesių išlaiko Vilniuje (klebono pareigoms atsiunčiamas kunigas Jonas Morkvėnas). 1950 m. pavasarį K. Šimašis vėl suimamas ir nuteisiamas 10 metų kalėjimo. Išvežamas į Novočerkaską prie Dono. Kaip ligonis 1954-11-08 paleidžiamas. Parvyksta pas gimines ir staigiai miršta nuo insulto. Suėmus kleboną Šimašį, dar keturis mėnesius jo pareigas eina vikaras kun. Antanas Gružauskas, bet šį kartą Šimašis iš Vilniaus nebegrįžta. Tuomet iš Salų atkeliamas klebonas Grigaliūnas. Jis pats apie save rašo: „Mano tėtis Mykolas ir mama Elzbieta. Kai gimiau 1907 m., buvau dešimtas vaikas. Paūgėjęs pamilau savo kaimą Kleboniškį Šeduvos parapijoj (dabar Dambruvos). Kai turėjau 10 metų, brolis klierikas Antanas parengė į pirmą klasę. Gimnazijąėjau Šeduvoje ir Linkuvoje. Kunigu buvau išventintas Kaune 1931 m. Esu dėkingas vyresniajam broliui Antanui, kuris man buvo šviesa į Lietuvos žemę ir Bažnyčią“. Klebonas Grigaliūnas buvo sumanus ir atsargus. Nemėgo ištaigingumo. Jo pamokslai buvo trumpučiai, bet turiningi. Per ilgus klebonavimo Aluntoje metus klebonas Grigaliūnas perdengė bažnyčios stogą, bokštuose pakeitė supuvusius balkius, uždėjo grotas nuo paukščių. Taisė pradėjusius pūti bažnyčios grindis, itaisė puikų uosinį bufetą, padarė zakristiją apšildomą. Bažnyčioje įvedė elektrą, pritaikė motorikuą vargonų dumplėms pūsti. Padarė uosinę klausyklą. Pas dailininką Steponavičių padirbino Jėzaus, Marijos, šv. Juozapo, šv. Teresės, šv. Pranciškaus statulas, šventoriuje pastatė Šv. Jėzaus Širdies statulą, ištisė cementinius takelius nuo šoninių durų vartų link. Net du kartus dažė bažnyčią iš išorės. Trūkstant kunigų, kunigą Grigaliūną ir jo vikarą išskėlė, o Alanton atkėlė vieną kunigą - Kazimierą Girnį. Gimė jis Sudeikiuose, praleido vargo vaikystės ir jaunystės metus, pagelbėdamas ūkyje tėvams. 1948 m. išventintas į kunigus. Kunigavo Juodupėje, Nemunėlio Radviliškyje, Svėdasuose, Vadokliuose, Gelažiuose. 1977 m. gavo

paskyrimą į Alantą. „Ankstyvesnėse parapijose pripratęs prie remontų, tuoju ėmiau žvalgytis, ką čia reikės dirbti. Tuoju pamačiau, kad nuobodžiauti neteks: reikės baigt tvarkyti šventorius, keisti bažnyčios grindis. Bet liūdniausia bažnyčios išorė: visa pajudusi, tinkas vietomis nutrupėjęs“, - rašė kun. K. Girnius „Aluntoje“. Be šių darbų klebonas labai susidomėjo ir istorine Alantos praeimi: rinko prisiminimus, aplankė piliakalnius ir kapelius, išleido knygeles „Mano miela Alantos parapija“ ir „Alunta“. Kun. K. Girnius mielai bendravo su žmonėmis, pas ligonius nuvykdavo motociklu ar net slidėmis. Kovojo už blaivybę, net siūlydamas pasirašyti knygoje, kad laikysis blaivybės. 1986 m. buvo iškeltas į Salaką. Čia jį ištiko insultas, atsigavęs po ligos K. Grinius gyveno Joniškėlyje kaip altaris. Mirė 1996 m. rugpjūčio 11 d. Palaidotas Joniškėlio bažnyčios šventoriuje.

Vėliau - 1986 m., 1992 m. - Alantoje kunigavo Jonas Balčiūnas. Į kunigus jis buvo išventintas 1949 m. Į Alantą Joną Balčiūną atkėlė iš Salako, kuriame išbuvo 21 metus. Kunigo pareigas buvo ėjęs Pasvalyje, Linkuvoje, Panevėžio katedroje. 1954-1955 m. ir 1956-1965 m. kaip politinis kalinys buvo kalinamas lageryje. Nebijoj fizinio darbo ir nemaža tokių darbų bažnyčioje jis pats atliko. Toliau tvarkė bažnyčią, muziejų, perdažė suolus. Jau 1988 m. įsijungė į Sąjūdžio veiklą, organizavo iškilmingą partizanų perlaidojimą. Ypač rūpinosi vaikų ir jaunimo katalikišku švietimu. 1990 m. atgaivino tikybos mokymą mokykloje. 1991 m. liepos 21 d. organizavo gražų Panevėžio vyskupo Juozapo Preikšo sutikimą. 1992-08-14 jis paskiriamas klebonu dekanu Pasvalyje. Jam suteiktas monsinjoro vardas.

1992-2002 metais Alantos bažnyčioje kunigavo Algimantas Petkūnas. Gimė jis 1959-02-12 Užpaliuose. Baiges Kauno kunigų seminariją, į kunigus buvo išventintas 1987-05-31. Eidamas 33-iusius metus, 1992-08-20 atvyko iš Panevėžio į Alantą ir tapo bažnyčios administratoriumi. Jo darbo metu buvo atlikta nemaža kapitalinių darbų: tvarkomas inventorių, apkalta lentelėmis klebonija, apšviesta bažnyčia iš lauko. 2001 m. nudažoma bažnyčios fasadinė dalis ir bokštai. Jis kompiuteriu išspausdino ir išleido poezijos knygėlę „Ilgiuosi Tavęs...“ (1998 m.). Kunigą Algimantą Petkūną alantiškiai 2002 m. spalio 13 d. išlydėjo į Pasvalio rajono Krinčino parapiją. Kai kuriuos tikinčiuosius jis aplanko ir dabartiniu metu.

Dabartinis Alantos klebonas Sigitas Sudentas gimė 1964-03-02 Tauragėje. Vaikystę praleido Tauragėje ir Balbieriškyje, mokėsi Kauno maisto pramonės technikume. 1984 m. įstojo į Kauno kunigų seminariją, į kunigus buvo išventintas 1989-05-28. Mokydamasis seminarijoje buvo įstojęs į dominikonų vienuolyną. Vėliau išstojo iš vienuolyno. Trylika ganytojiško darbo metų jis dirbo Utenoje, iš jų dešimt klebonavo Utenos Dievo Apvaizdos bažnyčioje, kurios statyba nuolat rūpinosi, bet išvyko į Alantą dėl įvairių priežasčių neįgyvendinęs svajonės. Klebonas nedelsdamas ėmė rūpintis bažnyčios remonto darbais, visų pirma teko baigti dažyti bažnyčios išorę, perdengti skarda kleboniją. 2004 m. po restauracijos auksu sužaižaravo Aušros Vartų Švč. Mergelės Marijos paveikslas. Jo laukė didžiuliai darbai, kurių jis nepabūgo ir šiandien alantiškiai turi dar puikesnę, jaukesnę bažnyčią.

Pabaiga

Komentarai, nuomonės, diskusijos, problemos

Augijaus arklidės

Viktoras JENCIUS-BUTAUTAS, Rokiškis

Nėra abejonės, kad Alvito dvaro karvidė nėra Elidės valdovo Augėjo arklidės, nemėžtos 30 metų. Tačiau Alvito dvaro karvidėje mėšlo nuo jos isigijimo ir naudojimo per 14 metų prisikaupė ne mažiau. Deja, netoliese teka tik Širvintos upelis, kurio tėkmė toli gražu neprilygsta Alfėjo ir Penėjo upių tėkmei. Naujajai, neva dešinėsios orientacijos Marijampolės apskrities viršininko administracijai, Heraklio darbai ne pagal jėgas, todėl nusistovėjusios tvarkos, kaip upės tėkmės ji pakeisti negali. Juolab socialdemokratinės orientacijos Vilkaviškio savivaldybės administracija tikrai ne Euristėjas ir nieko keisti neprašė. Matyt, todėl nėra jokio reikalo keisti Širvintos upelio vagos tėkmės. O kam sukti vagą iš kairės į dešinę? Ne raudonųjų karalių prašymai Marijampolės apskrities viršininko administracijai negalioja...

Kodėl Marijampolės apskrities viršininko administracija, pastebėjusi AB „Alvito žemdirbys“ vykdomas nelegalias statybas svetimoje žemėje, nesikreipė į prokuratūrą? Kodėl prasideda atsirašinėjimai, terminų atidėliojimai. Tai, ką daro Marijampolės apskrities viršininko administracija, manipuliavimu įstatymais nepavadinasi, tai visiškas įstatymų nepaisymas ir privačios nuosavybės ignoravimas.

Senoji Alvito dvaro karvidė, arba kaip Vilkaviškio meras 1995 metais padovanojo AB „Alvito žemdirbys“ nelegalias statybas akcinei bendrovei „Alvito žemdirbys“ 1995 metais pagal Vilkaviškio mero potvarkį Nr. 131 buvo leista „išimties tvarka, nesant išlikusiems kai kuriems pirminiams statybos dokumentams, įregistruoti šiuos statinius: - vieno aukšto mūrinį su penkiais priestatais dirbtuvių pastatą, kurio bendras naudingas plotas 1833,51 kv. m.“ Iš viso leista privatizuoti 14 pozicijų, tačiau nė viena jų neprilygo dirbtuvėms, tiksliau senjojo Alvito dvaro karvidėms.

Alvito dvaras iki sovietų okupacijos buvo 1918 metų Nepriklausomybės akto signataro Donato Malinausko nuosavybė. Tačiau su Vilkaviškio rajono savivaldybės palaiminimu, AB „Alvito žemdirbys“ buvo suteiktos galimybės senam pastatui, statytam 1908 metais, privatizuoti, nors tuo metu galioję įstatymai draudė privatizuoti pastatus, pastatytus iki 1940 metų ir kurie buvo istorinių asmenybių nuosavybė. Visagaliai globėjai, kuriems negalioja jokios moralės normos, o apie įstatymus ir kalbėti neverta. Taip jau įvyko, kad sovietai jau garbingo amžiaus signatarą Donatą Malinauską ištrėmė į Altajų ir ten numarino badu, o po gero penkiasdešimtmečio, jau nepriklausomoje Lietuvoje, jo turtą išsidalino. AB „Alvito žemdirbys“ privatizavo ir savo vardu išregistravo Alvito dvaro ūkinės paskirties pastatą - karvides, kartu su naujai statytais penkiais sovietinio tipo priestatais, kurių net pastatymo datos nėra žinomos nekilnojamo turto registre. Kitaip sakant, AB „Alvito žemdirbys“ kartu su karvidėmis privatizavo ir visas nelegalias sovietines statybas ir ne tik jas, bet ir vandens telkinį, pavadindami jį „baseinu“. O gal akcijomis buvo išpirkti ir nekilnojamo turto registre neregistruoti savavališkai pastatyti priestatai prie senosios Alvito karvidės?

Trumpai tariant, akcinei bendrovei „Alvito žemdirbys“ meras savo potvarkiu padovanojo Nepriklausomybės akto signataro nuosavybę ir nelegalias statybas.

Socialdemokratai

Po sovietų okupacijos Alvito dvaro karvidžių patalpose buvo traktorių remonto stotis. Bene ilgiausiai čia buvo „Žemūktechnikos“ susivienijimas, kuriame 1982-1985 metais statybos darbų vykdytoju dirbo dabartinis LR Seimo narys socialdemokratas Algirdas Butkevičius. Algimantas Antanas Greimas, Seimo narys

1992-1996 m. socialdemokratas, čia dirbo nuo 1963 m. iki 1992 m., o nuo 1979 m. iki 1992 m., buvo minimos įstaigos valdytojo pavaduotojas transporto reikalams.

Alvito dvaro pastatai nukentėjo traukiantis vokiečiams, tačiau minima Alvito dvaro karvidės pastatą labiausiai sudarkė savavališki priestatai, statyti jau nepriklausomybės priešaušryje ir nepriklausomoje Lietuvoje. Paskutiniai savavališki priestatai AB „Alvito žemdirbys“ iniciatyva buvo pastatyti apie 2005-2006 metus. Nors pastatas yra prie magistralinio kelio, tačiau jo darymas ilgą laiką buvo toleruojamas atsakingų institucijų valdininkų. Tik STT 2008-10-29 sulaikius Marijampolės apskrities viršininko administracijos Teritorinių planavimo ir statybos valstybinės priežiūros departamento direktorių Zenoną Galadauską, reikalai pajudėjo iš mirties taško ir prasidėjo savavališkų statybų likvidavimas, pjuvenų sandėlio su ciklonu nugriovimui terminas nebuvo dar kartą atidėtas, pasiremiant „svaria ir įtikinančia“ AB „Alvito žemdirbys“ ir G. Urbšio argumentacija.

Kas tarpininkaudavo pateikiant „svarią ir įtikinančią argumentaciją“, galima tik numanyti.

Vilkaviškio rajone dar nesibaigę sovietų okupacija

Alvitas garsus ne tik Šv. Onos atlais, bet ir kaip poeto Kazio Bradūno gimtinė. Poetas nepanoro, kad jo gimtinės laukuose riogsotų sovietinis kompleksas. Vilkaviškio rajono savivaldybės administracija prieš kelis metus paskelbė konkursą ir kompleksą nugriovė.

Kitoje Alvito ežero pusėje yra Alvito dvaras, prieš karą priklausęs 1918 metų Nepriklausomybės akto signatarui Donatui Malinauskui. Alvito dvaro pastatų Vilkaviškio savivaldybė per beveik du dešimtmečius nesugebėjo sugrąžinti savininko anūkui T. Stommui - sovietų okupacija Vilkaviškio rajone dar nesibaigė.

I Alvito dvarą teisingumas dar nesugrįžo, pastatus užvaldė nieko bendro su nuosavybės testinumu neturintys fiziniai ir juridiniai asmenys. Buvusių Alvito dvaro karvidžių niokojimą pratęsė AB „Alvito žemdirbys“, prie sovietmečio periodo penkių savavališkų statybų pridėjusi dar dvi.

Kodėl be didesnių problemų buvo nutrintas nuo žemės paviršiaus sovietinių statybų kompleksas K. Bradūno tėviškėje ir kodėl priešinamasi Alvito dvaro pastatų sugrąžinimui teisėtam savininkui, skatinamas jų niokojimas. Pastatai be teisėto savininko griūva greičiau, užtenka tik pažvelgti į baigiantį įgriūti buvusios paukštidės stogą.

Vilkaviškio rajono savivaldybės administracija dėl savavališkų statybų likvidavimo prie Alvito dvaro karvidžių turėtų paskelbti tokį patį konkursą kaip kompleksui poeto K. Bradūno tėviškėje nugriauti.

Vilkaviškio rajono savivaldybės administracija atsisako įamžinti signataro Donato Malinausko atminimą Alvito dvare

Jau minėtas buvęs Vilkaviškio mero pavaduotojas, socialdemokratas Algimantas Greimas 2002-03-22 dienos rašte Nr. 010-01-10/469 informavo, kad „Vilkaviškio rajono savivaldybės administracija negali Alvito km. konkrečiai nurodyti pastato, kuriame 1937 – 1941 m. gyveno Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras Donatas Malinauskas, kadangi neturi dokumentų, patvirtinančių šį D. Malinausko gyvenimo faktą“. Algimantas Greimas dvidėšimt devynerius metus dirbo „Žemūktechnikos“ susivienijime, įsikūrusiame buvusio Alvito dvaro karvidžių pastate ir iki šiol nesužinojo,

Alvito dvaras, 1939 metai. Dešinėje toluomoje - dvaro centrinis pastatas, kairėje - karvidės (dabar valdomos išimties tvarka AB „Alvito žemdirbys“)

Alvito dvaro paukštidės stogas šiandien

kieno turtu tiek metų naudojosi. O ką ir bekalbėti apie sovietmečio savavališkas statybas.

Iki 1995 metų senjojo Alvito dvaro žemėje savavališkų priestatų pridėjo kaip grybų po lietaus. Prie Alvito dvaro karvidės net penki savavališki priestatai atsirado. 1995 metai - toks laikas, kai be žemės nuosavybės savavališkų statybų neužregistruosi. Gal kitur tai ir būtų kliūtis, tačiau tik ne V. Kapsuko tėvonijoje. Čia iki šiol ir rinkimai kitaip vyksta negu visoje Lietuvoje ir niekaip nepasakysi, kad Algirdo Butkevičiaus labdaros ir paramos fondas čia nieko dėt. Algirdo Butkevičiaus labdaros ir paramos fondas parėmė Vilkaviškio rajono Gižų kaimo bendruomenės renginius. O kodėl Gižų? Ar tik ne ten Vilkaviškio meras A. Bogušinskas gyvena?

Neturi Vilkaviškio savivaldybė dokumento, kur 1918 metų Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras Donatas Malinauskas gyveno, todėl ir negali prie Alvito dvaro centrinio pastato atminimo lentos pakabinti. Kažkodėl ir A. Butkevičiaus fondas paramos nesiūlo. Turėjo ir turi eksministras A. Butkevičius daug darbų: nebuvo jis abejingas UAB „Švaresta“ veiklai, reikėjo A. Bogušinskui patarti, kur geriau privačiai firmai „Vildegas“ Kybartuose aikštelę transportui įrengti. Tas teikė vilčių, kad „furos“ iš Rusijos nebestovės ant svetimos žemės, pasislėpusios už AB „Alvito žemdirbys“ vartų ir neperpylinės dyzelino. Visi žemės savininkų kreipimaisi dėl dyzelino kontrabandos liko be atsako.

Vilkaviškio meras J. Mačys 1995 m.

neturėjo priestatų prie senosios Alvito dvaro karvidės pirminių statybos dokumentų, tačiau leido AB „Alvito žemdirbys“ išimties tvarka registruoti nelegalias statybas be žemės nuosavybės dokumentų.

AB „Alvito žemdirbys“ registruojama nesumokėjusi registracijos mokesčio

Tik V. Kapsuko žemėje gali vykti tokie dalykai. 1995-06-27 Vilkaviškio rajono savivaldybėje neva registruota AB „Alvito žemdirbys“, tačiau šiandien NT registrų centre Marijampolės filiale nepavyksta rasti registracijos mokesčio kvito. Mokestis tuo metu buvo 0,1% įstatinio kapitalo. Dar keisčiau, kad 1995-04-03 AB „Alvito žemdirbys“ perėmė turtą iš Valstybinės įmonės „Alvito žemdirbys“. Neregistruota akcinė bendrovė perima valstybinės įmonės turtą? O kaip su žeme? Kokį žemės sklypą registracijos metu pateikė AB „Alvito žemdirbys“? Gerai buvo žinoma, kad žemė, į kurią nusitaikė AB „Alvito žemdirbys“, yra buvusi Donato Malinausko, nukankinto Altajuje, nuosavybė. Susivienijo visos antirestitucinės jėgos ir veikė tikslingai, kad Donatui Malinauskui būtų negrąžinti Alvito dvaro pastatai.

Keistas Vilkaviškio savivaldybės poelgis - vietoj nelegalių statybų likvidavimo, ėmė jas ir įteisino, kad tik Donato Malinausko vaikiaičiai neatitektų. Socialdemokratų ir jiems neva oponavusių asmenų logika paprasta - ne tam atėmė, kad dabar sugrąžintume.

Tęsinys kitame numeryje

Mokyklinio teatro Renesansas

II tarptautinio vaikų ir jaunimo teatro festivalio „Mizanscenų pilis“ apdovanojimai. Dešinėje - LR Seimo narė Dangutė Mikutienė, kairėje - Paberžės „Verdenės“ vidurinės mokyklos Mažojo teatro „Snieguolė ir septyni nykštukai atbulai“ režisierė Lina Mikutytė

Daugelis vaikystėje svajojome tapti aktoriais, dainininkais, troškome, kad mums plotų žiūrovai pilnose salėse, kad atpažintų gatvėje... Deja, daugeliui tai ir liko tik svajonė...

Iš dalies šią svajonę kai kuriems mūsų šalies mokyklų mokiniams išpildė

projekto „Mizanscenų pilis“ autorė, organizacinio komiteto pirmininkė, Lentvario pradinės mokyklos direktorė Ona Ramanauskienė.

Teatro dieną, t. y. kovo 27 d., Trakų kultūros rūmuose vyko II tarptautinis vaikų ir jaunimo mokyklinių teatrų festi-

valis „Mizanscenų pilis“, skirtas Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimui. Jame dalyvavo kolektyvai iš dešimties Lietuvos savivaldybių ir jaunieji aktoriai iš Punsko bei Seinų. Festivalis truko visą dieną. Vaidino įvairių amžiaus grupių vaikai. Žiūrovus maloniai nuteikė ir spektaklių žanrinė įvairovė: buvo vaidinamos pasakos (K. Kubilinsko „Ryklio namai“, „Šokanti princesė“, „Snieguolė ir septyni nykštukai“ ir kt.), komedijos („Pančas ir Džudi“ ir kt.), dramos (K. Sajos „Reptilija, arba... būna ir blogiau“ ir kt.).

Mūsų mokyklos mokinių Mažasis teatras (globėja mokyklos direktorė V. Nivinskienė, režisierės lietuvių kalbos mokytojos L. Mikutytė ir M. Prusakaitė) festivalyje pristatė pasaką „Snieguolė ir septyni nykštukai atbulai“. Tai perkurta, visiems gerai žinoma pasaka, tik joje pagrindiniai veikėjai – vienas nykštukas ir septynios snieguolės. Pasaka sušiuolaikinta, joje kalbama apie tėvų ir vaikų santykius, apie tarpusavio bendravimo kultūrą, pagarbą vyresniems, tačiau išlaikyti visi pasakai būdingi bruožai. Mūsų mokyklos Mažojo teatro dalyviai pasirodė puikiai. Buvo nominuoti už aktorinius sugebėjimus, apdovanoti

diplomu už kūrybingą veiklą, lietuviško žodžio gražų skambesį, jo puoselėjimą ir sklaidą Lietuvos vardo tūkstantmečio minėjimo proga, kurį pasirašė Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės generalinis direktorius A. Daunoravičius, Trakų rajono savivaldybės meras V. Kapočius, festivalio organizacinio komiteto pirmininkė O. Ramanauskienė, bei LR Seimo narės D. Mikutienės padėka už kultūrinę ir švietėjišką veiklą.

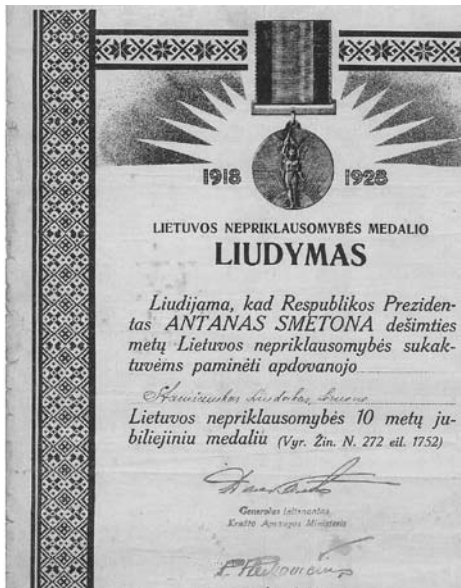
Diplomais, padėkomis ir įvairiomis nominacijomis buvo apdovanoti visi festivalyje dalyvavę mokyklinių teatrų kolektyvai. Atsisveikindami festivalio organizatoriai dėkojo dalyviams už mokyklinio teatro tradicijų bei lietuviško žodžio puoselėjimą ir pakvietė visus vėl susitikti III tarptautiniame vaikų ir jaunimo teatrų festivalyje, kuris vyks po dvejų metų.

Vilniaus r. Paberžės „Verdenės“ vidurinės mokyklos vyresnioji lietuvių kalbos mokytoja Lina MIKUTYTĖ, direktorės pavaduotoja ugdymui, neformaliojo ugdymo kuratorė Alina GEDRIMIKIENĖ, fotografė, lietuvių kalbos mokytoja Marjana PRUSAKAITĖ

Lietuvos kariuomenės atkūrimo 90-mečiui

Lietuvos kariuomenės kūrėjas savanoris Liudvikas Stanišauskas (1890-1920)

Gintaras LUČINSKAS, Alytus

Tęsinys. Pradžia Nr. 4

5. 1920 m. liepos 9 d. - 1920 m. liepos 19 d.

1920 m. lapkričio 23 d. 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko įsakyme, kurį pasirašė pulko vadas pulkininkas leitenantas Jurgis Butkus, Nr. 328, 2-ajame punkte rašoma: „Mirusį kaime Butrimiškių Alovės valsč. Alytaus apskr. kareivį 2-ros kuopos Stanišauską Liudą kuris buvo paliuosuotas pataisymui sveikatos, išbraukti iš sąrašų pulko minėtos kuopos ir algos nuo 31 d. spalio š. m. Pastaba: Raštas Alytaus apskr. I-os nuov. viršininko Nr.1176 ir mirimo metrikai Alovės bažnyčios klebono nuo 10 d. lapkričio š. m.“

1921 m. birželio 3 d. 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vado pasirašytame liudijime Nr. 2994 rašoma, kad: „eilinis kareivis savanoris Stanišauskas Liudas tikrai tarnavo 6 pulke 2-oje kuopoje. Laike mūsų su lenkais pakliuvo nelaisvėn, sugrįžus tapo paliuosuotas pataisymui sveikatos, kur ir mirė 31 d. spalio mėn. 1920 m.“

1923 m. rugsėjo 12 d. Žemės tvarkymo departamento Žemės reformos valdybos nutarimu Nr. 861 bežemei Ievai Stanišauskieni, kaip mirusio kario savanorio žmonai, iš parceliuojamo Alovės valsčiuje Bagušiškių dvaro palivarko buvo paskirta 12,12 ha žemės sklypas (sklypo Nr. 5).

1928 m. gegužės 15 d. Lietuvos Respublikos Prezidentas Antanas Smetona Lietuvos Nepriklausomybės 10-ies metų sukaktuvėms paminėti Liudviką Stanišauską apdovanojo Lietuvos Nepriklausomybės 10-ies metų jubiliejinio medaliu (liudijimo Nr. 25652).

1931 m. sausio 27 d. Karių savanorių komisija pripažino Liudviką Stanišauską Lietuvos kariuomenės kūrėju-savanoriu (po mirties), o vasario 25 d. apdovanojo Kūrėjų-savanorių medaliu (liudijimo Nr. 6282).

KAM Žuvusiųjų ir mirusiųjų karių kapams tvarkyti komisijos rūpesčiu, 1939 m. gruodžio mėn. L. Stanišausko palaidojimo vietoje Alovės valsčiaus Butrimiškių kaimo kapinėse buvo pastatytas betoninis kario kryželis.

1995 m. rugpjūčio 26 d., minint L. Stanišausko 105-ąsias gimimo ir 75-ąsias mirimo metines, vaikaitės Onutės Stanišauskaitės-Vilkienės iniciatyva ir lėšomis Mančiūnų (buv. Butrimiškių k.) kaimo neveikiančiose kapinėse buvo pastatytas ir pašventintas ažuolinis paminklas - kryžius. Lentelėje iškalti žodžiai: „Šiose kapinėse palaidotas Lietuvos savanoris-kūrėjas Liudvikas Stanišauskas, 1890-1920“. Prie kapo savanorio vaikaitė gražiai kalbėjo: „Šį rugpjūčio šeštadienį susirinkome pagerbti šviesaus atminimo artimo žmogaus, kurio ramybę jau 75-erius

metus saugo šie baltakamieniai beržai. O jeigu jie prabiltų... Tai daug papasakotų, praskleistų mums taip brangios istorijos uždangą. Deja, jie nebylūs, ir mano senelio Liudviko Stanišausko paveikslas iškyla tik vaizduotėje... Matau jį gražų, aukštą, tvirtą, tikrą Lietuvos ažuolą, nepabūgusį grumtis dėl jos Nepriklausomybės. O jo gyvenimas man panašus į sraunios upės tėkmę. Tos upės pradžia - čia, Butrimiškėse, kur stovėjo gimtoji troba, gyveno mažžemčiai tėvai. O lygiai prieš 105-erius metus į pasaulį atėjo gyvybė, kuriai tėvai davė Liudviko vardą. Mažasis Liudukas augo trečias vaikas šeimoje, trijų seserų būryje. Čia jo verkta, juoktasi, dainuota, ant šių kalnelių išpaustos jo pėdos, čia brendo jo lietuviškas nusiteikimas, laisvės ir žemės troškimas, žmogiškosios laimės siekimas, kas ir paskatino apsisprendimą eiti savanoriu ir kariuomene. 1919-1920 metais dalyvavo kovose dėl Lietuvos Nepriklausomybės. Mūšio metu pateko į lenkų nelaisvę, buvo kankinamas, todėl grįžus į namus po dviejų dienų užgeso jo gyvybė. O jam buvo tik trisdešimt... Našlaičiu liko 2-ęjų metų sūnus Vincukas. Jau po mirties paskirta 12 ha žemės, apdovanotas Lietuvos kariuomenės savanorio kūrėjo medaliu. Taigi mažytis upeliukas čia prasidėjęs išaugo, išgylėjo, išsišakojo, įtekėdamas į upę, kurios vardas - Atgimimas, ir kurioje visa Lietuva buvo pakrikštyta Laisve ir Nepriklausomybe. Mes didžiuojamės, kad toje tėkmėje ir mano senelio Liudviko pėdsakas, apie kurį dabar jau galima kalbėti atvirai. Šiandien Liudviko Stanišausko šviesiam atminimui pašventintas paminklinis kryžius. Tai - ne tik pagarbos ir meilės ženklas. Šis paminklas - tai tartum visų mūsų ištikimybės priesaika: laikytis savo žemės, budėti prie savo namų, melstis savo bažnyčioje, verkėti prie savo artimųjų kapų ir aukščiau už viską laikyti Dievą ir Tėvynę. Gėlės, kurias dedame prie šio paminklo, virpa rugpjūčio vėlyje, ir mūsų širdys kaip obelys palinksta po nepasakytą žodžių našta... Mirties aki-vaizdoje nuo mūsų pasitraukia gyvenimo kasdienybė, buitės smulkmenos, visa, kas žema ir niekinga. Mūsų mintys sukasi apie vieną ar kitaip suprantamą amžinybę, ir širdyje ima augti nusiteikimas gyventi

dorai ir teisingai. Ir sugrįšime namo jau kažkokie nekasdieniški, nuleistom galvom, bet pakeltom širdim. Išsėkis, Liudvikai Stanišauskai, ramybėje. Tegul lydi Tave Amžinoji šviesa, tegul būna lengva tėviškės žemelė“.

Pabaiga

Šaltiniai ir literatūra:

- Lietuvos valstybės istorijos archyvas, F. 604, Ap. 28, B. 13, L. 561.
Ten pat, B. 84, L. 724 ap.
Ten pat, B. 85, L. 447.
Ten pat, F. 1437, Ap. 1. B. 2, L. 41, 102, 105.
Ten pat, B. 4, L. 107, 196.
Ten pat, B. 5, L. 27, 136.
Lietuvos centrinis valstybės archyvas, F. 513, Ap. 1. B. 1, L. 24 ap. 25, 107-107 ap.
Ten pat, F. 519, Ap. 1. B. 12, L. 206 ap., 511 ap., 684, 851.
Ten pat, F. 561, Ap. 18. B. 460, L. 35, 36.
Ten pat, Ap. 19. B. 447, L. 73-73 ap., 94, 95.
Ten pat, F. 745, Ap. 3. B. 9514, L. 1-26.
Ten pat, Ap. 4. B. 216, L. 67-69.
Ten pat, F. 929, Ap. 3. B. 1191, L. 17.
Ten pat, Ap. 6. B. 437, L. 23.
Ten pat, F. 930, Ap. 3. B. 3891, L. 1-6.
Ten pat, Ap. 4. B. 1a, L. 202.
Ten pat, Ap. 7. B. 331, L. 14 ap. 15.
Ten pat, B. 332, L. 19 ap., 55 ap. 56.
Ten pat, B. 745, L. 175-177 ap.
Ten pat, F. 1102, Ap. 1. B. 88, L. 35-36.
Ten pat, B. 110, L. 46-48.
Ten pat, B. 135, L. 22-22 ap.
Ten pat, B. 177, L. 17-17 ap.
Ten pat, B. 206, L. 52.
Ten pat, Ap. 2. B. 1, L. 405.
Ten pat, B. 7, L. 121, 134, 185, 211, 319, 452, 642.
Ten pat, B. 8, L. 1 ap., 53, 78 ap.
Ten pat, F. 1126, Ap. 2. B. 933, L. 129 ap. 130.
Ten pat, B. 943, L. 612-612 ap.
Ten pat, Ap. 4. B. 177, L. 885-885 ap.
Ten pat, F. 1248, Ap. 9. B. 14, L. 2.
Ten pat, Ap. 15. B. 3, L. 106, 108.
Ten pat, F. 1562, Ap. 3. B. 2, L. 57, 72, 95, 100, 113, 148.
Ten pat, B. 3, L. 51, 60, 92, 161, 163.
Ten pat, B. 4, L. 71-73.
Ten pat, B. 6, L. 23 ap., 43 ap. 44.
Ten pat, F. 1565, Ap. 2. B. 75, L. 120.
Karys, 1929 m. Nr. 48, p. 797-799.
Kun. L. Gronis. Iš 6-to pėst. Pilėnų Kunigaikščio Margio pulko 1919-1923 m. kovų su Lietuvos priešais // Karys, 1937 m. Nr. 39, p. 1086-1090.
Bronius Kašelis. Seinų apskrities kūrimasis // Mūsų kraštas (Lietuvos kraštotyros draugijos leidinys), 1998 m. Nr. 10, p. 79-80.
Ališauskas Kazys, Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės 1918-1920, Chicago, 1972, t. 1, p. 64-66, 99-100, 143-154.
Aničas Jonas, Karininkas Antanas Juozapavičius 1894.II.13-1919.II.13, Vilnius, 1994, p. 24-36.
Ivaškevičius Eugenijus (sudarytojas), Lietuvos karių, partizanų ir šaulių kapų atlasas 1919-1940, Vilnius, 2003, p. 14.
Lescius Vytautas, Lietuvos kariuomenė 1918-1920, Vilnius, 1998, p. 125, 126, 223-228, 273-274.
Pupienis Antanas, Po Džukijos dangum (Lazdijų kraštas ir žmonės), Vilnius, 1994, p. 162.
Rukša Antanas, Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės (Lietuvių-lenkų santykiai ir kovų pradžia), Cleveland, 1981, t. 2, p. 278-289, 330-337.
Rukša Antanas, Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės (Kovos su lenkais 1920-1923), Cleveland, 1982, t. 3, p. 3-55.
Ruseckas Petras (sudarytojas), Savanorių žygiai (Nepriklausomybės karų atsiminimai), Vilnius, 1991 (2-asis leidimas), t. 1, p. 12-13, 42, 79-81, 107-109, 115-120, 175-179.
Ruseckas Petras (sudarytojas), Savanorių žygiai (Nepriklausomybės karų atsiminimai), Vilnius, 1991 (2-asis leidimas), t. 2, p. 47-49, 335-336.
Tomašauskas Ig. (redaktorius), Lietuvos policija 1918-1928. Kaunas, 1930, p. 111, 115.
Alytaus r. CMS duomenys.
Rapolo Slavinsko (1909-1998), gyv. Alovės sen., Mančiūnų k., 1995 m. birželio mėn. suteiktos žinios.

Priedai:

- 1) Schema
Iš knygos: K. Ališauskas, „Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės 1918-1920“, Chicago, 1972, t. 1, p. 145.
- 2) Schema
Iš knygos: K. Ališauskas, „Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės 1918-1920“, Chicago, 1972, t. 1, p. 149.
- 3) Schema
Iš knygos: K. Ališauskas, „Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės 1918-1920“, Chicago, 1972, t. 1, p. 151.
- 4) Schema
Iš knygos: Dr. Rukša Antanas, „Kovos dėl Lietuvos Nepriklausomybės (Kovos su lenkais 1920-1923)“, Cleveland, 1982, t. 3, p. 14.
- 5) Kario Liudviko Stanišausko apdovanojimo Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio medaliu (po mirties) liudijimas.
- 6) Kario Liudviko Stanišausko apdovanojimo kūrėjo-savanorio medaliu (po mirties) liudijimas.

Valstybinė siena perskyrė Norviliškių parapiją

Vladas KASPERAVIČIUS, Šalčininkai

Tvora perskyrė kaimynus ir gimines

Kunigas Domas Valančiauskas su ostija

Pernai prie sienos buvo galima pabendrauti

Šventinė procesija

Atkelta iš 1 p.

Norviliškių parapiinė bažnyčia (Šalčininkų rajonas) yra bene arčiausiai prie valstybinės sienos Lietuvoje. Nuo šventoriaus vartų iki tinklo, skiriančio Baltarusiją ir mūsų šalį, yra vos 147 žingsniai. O nuo parapiinių kapinaičių – tik 30 žingsnių.

Keistumai pasienio parapijoje

Dvejus metus iš eilės dalyvavau Šalčininkų rajono bažnyčioje vykstančiose velykinėse pamaldose. Buvau girdėjęs apie ypatingus keistumus, vykstančius šiame pasienio bažnytkaime, todėl magėjo pačiam patirti ir savo akimis pamatyti tai, kas yra tikrai neįprasta iki grauđulio.

Visa networka parapijos tikintiesiems prasidėjo prieš penkerius metus, pastačius tinklo tvorą, kuri tapo realia, dvi valstybes skiriančia siena. Abipus jos tarnauja pasieniečiai, jiems nę motais, kad valstybinę sieną nuo bažnyčios atskyrę daug parapijos tikinčiųjų. Anapus sienos, Baltarusijoje, liko Raškutėnų, Daržių, Batulių, Surviliškių kaimai. Šių vietovių gyventojams tapo nebeįmanoma atvykti į Norviliškių kapines artimųjų kapų aplankyti, mirusiuosius jau tenka laidoti Ašmenos ir Ivijos rajonų kapinėse.

Nebeįmanoma ir melstis savojoje Norviliškių parapijos bažnyčioje. Per svarbiausias šventes kunigui Domui

Valančiauskui tenka ieškoti būdų, kaip palaiminti visus parapijiečius.

Prieš metus

Pernai Velykos buvo kovo 23 dieną. Norviliškių tikintieji prieš vienuoliktą rengėsi iškilmingai procesijai ir laukę klebono Domo Valančiausko (jis kunigauja Dieveniškų parapijoje, tačiau aptarnauja ir Norviliškių parapiją). Kai ėmę gausti varpas, procesija iš bažnyčios patraukė link valstybinės sienos. Anapus tvoros būriavosi arti pusšimčio pagyvenusių žmonių. Tai pasienio kaimų, atskirtų nuo parapiinės bažnyčios, tikintieji.

Procesija sustojo prie pat sienos. Klebonas per tvorą laimino tikinčiuosius, o šie palaiminimą priėmę klūpėdami ir giedodami giesmes. Daugelis moterų, dalyvavusių iškilmėse, braukę ašaras.

Procesijai grįžus į bažnyčią, Baltarusijos pusėje esantys tikintieji dar ilgai nesiskirstė. Po iškilmingų mišių jie pasinaudojo galimybe pabendrauti su artimaisiais ir kaimynais.

Abipus sienos besikalbančiuosius akylai stebėjo kaimyninių valstybių pasieniečiai.

Šiųmetės šv. Velykos

Saulėtos ir šiltos šv. Velykos šiųmet Norviliškių parapijos tikintiesiems nebuvo itin džiaugsmingos ir šventiškos.

Norviliškių parapiinė bažnyčia

Per metus įvyko pokyčiai, kurie nuliūdino visus parapijiečius. Įprasta šventinė procesija, gaudžiant varpams, tris kartus apėjo apink bažnyčią ir pamaldos vyko be įprasto sustojimo prie valstybinės sienos. Ten šiųmet nebuvo nę vieno žmogaus. Kitapus tvoros matėsi tik kaimyninės valstybės pasieniečiai su tarnybiniu šunimi. Žmonėms iš anapus tvoros įprastai, tegul ir tragikomiškai dalyvauti šventose pamaldose šiųmet nebuvo leista.

Kunigas Domas Valančiauskas sielo-

josi, kad per tokias kiekvienam tikinčiajam brangias iškilmes parapijiečiai iš kitapus valstybinės sienos net nebuvo pileisti.

Ganytojas turi viltį, kad greit turėtų būti leista prie valstybinės sienos gyvenantiems abiejų valstybių piliečiams laisviau lankytis vieniems pas kitus. Pasiekus tokį tarpvalstybinį susitarimą, bus panaikinta neteisybė ir tikintieji galės sekmadieniais melstis savosios parapijos bažnyčioje, laidoti mirusiuosius ir lankyti artimųjų kapus.

Autoriaus ir Juozo Vercinkevičius nuotr.

„Gyvenu Lietuva ir Lietuvai“

Aušra KUSAITĖ, Vilnius

Atkelta iš 6 p.

pirmininkas prof. dr. **Libertas Klimka**. Akcentavęs, jog „Ažuolo“ mokykla eina geru keliu, puoselėja etninę kultūrą, jis priminė susirinkusiems tikrųjų vertybių svarbą. Dvasingumas visada buvo išskirtinis tautos bruožas. O ji liudija ir ant dažno senovinio medinio pastato pritvirtintas mažosios medinės architektūros stebuklas – drožinėtos koplytėlės.

Per daugelį savo darbo metų profesorius yra sukaupęs nemažai tokių pavyzdžių, kai kuriuos jų ir pademonstravo rodydamas skaidres.

„Tūkstantmetis – tai laiko slenkstis“, – tvirtino L. Klimka ir ragino: – Turime žvelgti į priekį, į antrąjį tūkstantmetį“. Kartu jis palinkėjo neleisti Valentino diena išstumti gražių ir prasmingų tautos švenčių, tokių kaip pavasari švenčių pempės ir gandrų sugrįžtųjų, gegutės užkukavimo, Sekminių... Taip pat linkėjo, kad Lietuvos himną kartu su vyresniaisiais trauktų ir jauni balsai.

Monsinjas **Alfonsas Svarinskas** prikaustė susirinkusiųjų dėmesį žodžiais „Nuo 1946 metų esu fronte ir, kaip matote, nežuvau“, – tarsi kviesdamas nelikti abejingiems šiandienos negerovėms ir patvirtindamas, jog ir dabar liko kovotojų prieš negeroves.

„Reikia tarnauti Dievui, ne pinigams, – teigė jis ir kvietė: – Kovokime kas dieną su blogiu“.

Pilietiškumo ir patriotiškumo, tautos ir kalbos, dorovės ir moralės, tautinių tradicijų ir kitos temos buvo svarstomos sekcijose. Baigdama darbą konferencija priėmė rezoliuciją.

Koncertavo garsusis mokyklos folklorinis ansamblis „Gilė“, kuris šiemet dalyvaus Lietuvos tūkstantmečiui skirtoje Dainų šventėje. Susirinkusiems buvo įdomu stebėti moksleivių atliekamą kompoziciją „Dėliu Lietuva“, žiūrėti technologijų vyr. mokytojo Algimanto Mikolėno sukurtą filmą apie mokyklą, kurį jautriai komentavo direktoriaus pavaduotoja ugdymui Rita Gecevičienė.

Tiek tolimesnių, tiek artimesnių svečių dėmesį traukė ekspozicija, kurioje buvo galima susipažinti su katalikiškosios mokyklos (įregistruota 1995 m. balandžio 3 d.) istorija iki šių dienų. Stenduose – mokyklos sielovadinė veikla, pedagoginės patirties sklaida, iliustruotas pasakojimas apie „valančiukus“, mokyklą pasaulio kontekste.

Suaugusiųjų akys stabtelėdavo ties suolais, nukrautais lankstinukais su užrašais „Geri darbai, skirti Lietuvos tūkstantmečiui“. Prof. L. Klimka bene labiausiai pasidžiaugė šeštokės Lauritos įrašu „stengiuosi laikytis Lietuvos papročių“... nors, tiesą sakant, nebuvo tokio, kuris to džiugėsio nebūtų sukėlęs.

Svečiai mokyklai padovanojo knygų.

Algimanto Mikolėno nuotraukos

Š. m. balandžio 25 d. (šeštadienį) Vilniaus mokytojų namuose (Vilniaus g. 39) vyks

II SEINIJOS DIENA

Programoje:

11.00 val. Punsko „Aušros“ leidyklos leidinių mugės bei Danutės Komičiūtės audinių ir mezginių parodos atidarymas

(Vilniaus mokytojų namų II aukšto koridorius)

11.30 val. Sigito Birgelio poetinės baladės „JOTVINGIŲ GIESMĖ“

(Poezijos pavasario pėdsakais) pristatymas-peržiūra

(Vilniaus mokytojų namų svetainė)

12.30 val. Koncertas „SVEČIUOSE PUNSKO IR SEINŲ KRAŠTO LIETUVIAI“

Dalyvaus Lenkijos lietuvių įstaigų ir organizacijų vadovai.

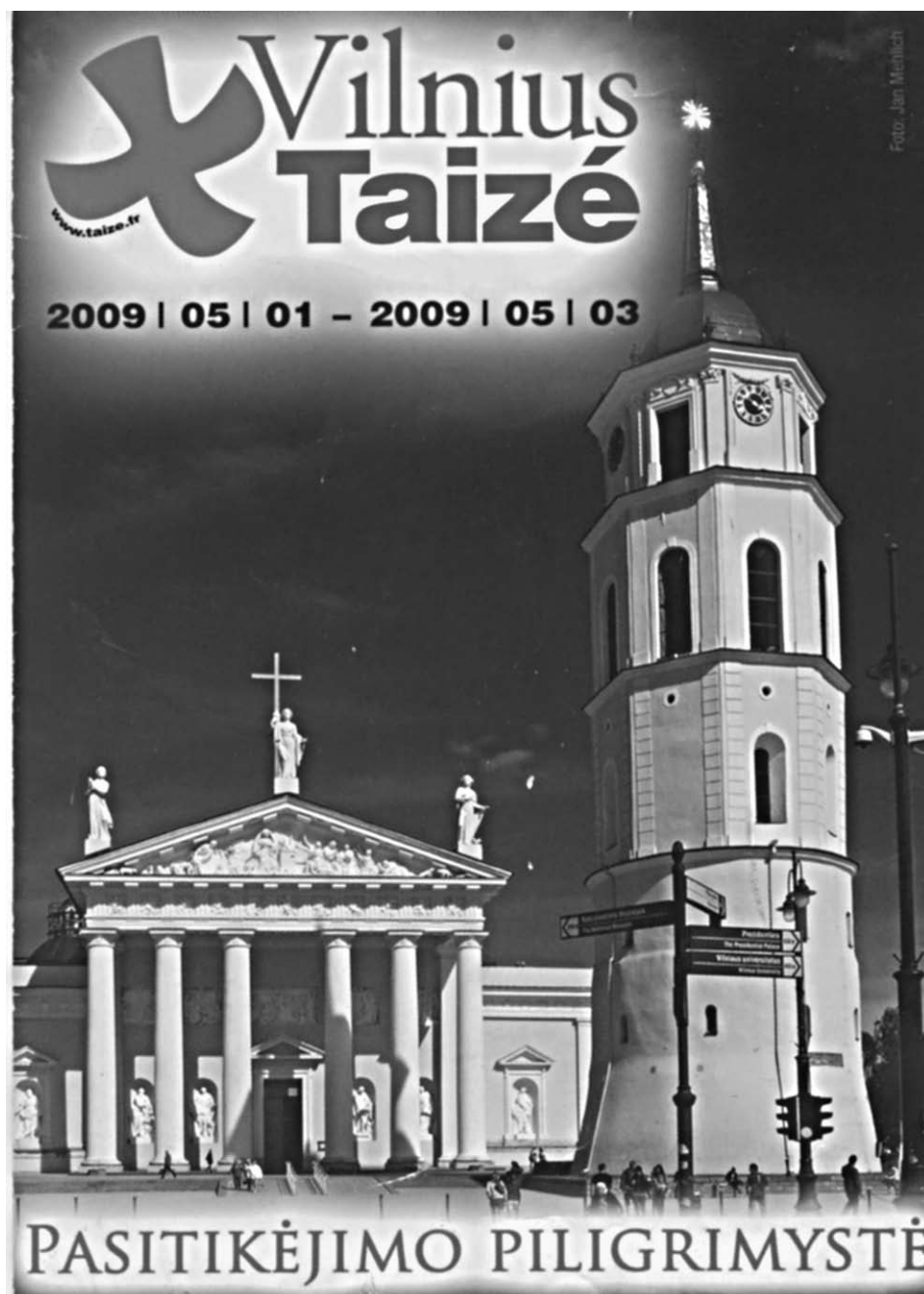
Koncertuos:

1. Punsko Kovo 11-osios licejaus choras „PAŠEŠUPIAI“ (vad. J. Pavilonis)

2. Seinų „ŽIBURIO“ gimnazijos moksleivių vokalinis ansamblis (vad. J. Pileckas)

(Vilniaus mokytojų namų svetainė)

KVIEČIAME

Mieli laikraščio „Voruta“ skaitytojai ir prenumeratoriai,

prašome pasinaudoti savo teise paaugoti mūsų įstaigai iki 2 proc. pajamų mokesčio sumos pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymą.

Įmonės rekvizitai: Viešoji įstaiga „Vorutos“ fondas. Adresas: Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai. Įmonės kodas: 181392738.

Prašymus (FR0512) prašome siųsti el. paštu: vmi@vmi.lt arba laišku į Valstybinės mokesčių inspekcijos skyrių pagal gyvenamąją vietą bei galima nuvykti į VMI pagal gyvenamąją vietą ir prašymą pateikti vietoje.

„Vorutos“ redakcija

„Voruta“ parduodama

- K110 Vilnius, Geležinkelio g. 16
- K145 Vilnius, Konstitucijos pr. 12
- K190 Vilnius, Gedimino pr. 7
- K200 Vilnius, Gedimino pr. 13
- K26 Vilnius, Sodų g. 22
- K44 Vilnius, J. Lelevelio g. 2
- K45 Vilnius, Gedimino pr. 19
- K48 Vilnius, Gedimino pr. 2
- K5 Vilnius, Sodų g. 22
- K6 Vilnius, Gedimino pr. 44
- K7 Vilnius, Gedimino pr. 31
- K78 Trakai, Vytauto g. 90
- K8 Vilnius, Gynėjų g. 1
- K85 Trakai, Vytauto g. 37
- K9 Grigiškės Kovo 11-osios g. 25a
- K91 Vilnius, Geležinkelio g. 4
- K369 Klaipėda, Taikos pr. 101
- K236 Kaunas, Laisvės al./Ožėskienės g.
- K466 Panevėžys, Savanorių g. 5
- K558 Šiauliai, Tilžės g. 109
- K436 Marijampolė, Stoties g. 2
- K400 Alytus, Jotvingių g. 10
- K562 Palanga, Vytauto g. 94

Mieli skaitytojai,

Maloniai prašome visus laiškus, straipsnius, fotografijas siųsti el. paštu tokiu adresu **vorutosfondas@voruta.lt**

Iš anksto dėkojame

Redakcija

Trakų žemė

Trakų rajono laikraštis „Trakų žemė“

priima reklamą, skelbimus, pranešimus, sveikinimus, užuojautas.

Kreiptis tel./faks.:

8 528 55 331

8 528 51 266

mob. 8 605 19 302

arba el. paštu

trakuzeme@voruta.lt

voruta@voruta.lt,

Naujoji g. 16, Trakai

Voruta

Visos prekių ženklų teisės saugomos

9 771392 067018

Prenumeratoro indeksas 0135

Redakcinė kolegija:

Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė – Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, dr. Kęstutis Petrulis, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).

© Voruta 2009. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VŠĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.

© Voruta, 2008. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Devyniolikieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VŠĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktoriė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina kas antrą šeštadienį. Apimtis – 4 sp. l. Rinko ir maketavo „Vorutos“ leidykla. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./faks.: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66, mob. (8 605) 19 302. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius, el. p. **redaktorius@voruta.lt** Spausdino AB spaustuė „Titnagas“, Vasario 16-osios g. 52, Šiauliai. Tiražas 1200 egz.

Ieva Jankutė, Lietuva
Tadas Stomma, JAV
Marija Remienė, JAV
Bronius Saplys, Kanada

Spaudos radijo ir televizijos
rėmimo fondas
Vilniaus krašto lietuvių
sąjunga išeivijoje

Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 53 31; (8 528) 5 12 66. El. paštas: **vorutosfondas@voruta.lt**, voruta@voruta.lt. Interneto svetainė: <http://www.voruta.lt>

Redakcija: Albina Trečiokienė (buhalterė), Auksė Kekytė (redaktorė), Viktorija Vaškytė, Birutė Žemaitaitė, Juozas Vercinkevičius